

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัย แนวคิดและทฤษฎีเอกสารเกี่ยวกับกระบวนการ และหลักการบริหารโรงเรียนนาร่องการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ดังจะได้เสนอตามลำดับต่อไปนี้

1. กระบวนการในการบริหารโรงเรียน
2. แนวคิดหลักในการบริหารโรงเรียนนาร่องการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี
3. นโยบาย 4 ประการของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
 - 3.1 นโยบายด้านการประกันโอกาสทางการศึกษา
 - 3.2 นโยบายด้านการประกันคุณภาพการศึกษา
 - 3.3 นโยบายด้านประสิทธิภาพการบริหารการศึกษา
 - 3.4 นโยบายด้านความปลอดภัยของนักเรียน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ
5. สรุปกรอบความคิดในการวิจัย

กระบวนการในการบริหารโรงเรียน

การบริหาร เป็นกระบวนการในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหาร คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organization) การเป็นผู้นำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) กรณีหน้าที่ทางการบริหาร นักบริหาร จำแนกหน้าที่แตกต่างกัน เช่น ฟาโย (Fayol ; อ้างถึงในปราโมทย์ เมญูจากาญจน์. 2536 : 5) จำแนกเป็น 5 หน้าที่ คือ การวางแผน (To Plan) การจัดองค์กร (To Organize) การสั่งการ (To Command) การประสานงาน (To Coordinate) และการควบคุม (To Control) ส่วน กูลิค (GuLick ; อ้างถึงใน ชาญชัย อัจฉินสมาจาร. 2541 : 12) จำแนกเป็น 7 หน้าที่ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organization) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การสั่งการ (Directing) ความร่วมมือ (Co ordinating) การรายงาน (Reporting) และงบประมาณ (Budgeting) เรวูจิกกันดีในชื่อย่อ คือ POSDCoRB นอกจากนี้ คับเบอร์เลย์ (Cubberley ; อ้างถึงใน ชาญชัย อัจฉินสมาจาร. 2541 : 13) ได้ยึดแนวบริหารของ เทเลอร์ (Taylor) เขาได้ยึดหลักการ 3 ประการของผู้ตรวจการศึกษา (Superintendent of school) คือ การจัดองค์กร (Organization) การบริหาร (Execution) การนิเทศ (Supervision)

การบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพนั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญหลาย ประการ เช่นกระบวนการบริหาร ทักษะ และเทคนิควิธีการต่างๆ เป็นต้น ในส่วนของกระบวนการบริหารนั้นจะประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหา และความต้องการ
2. การวางแผน
3. การดำเนินการตามแผน
4. การติดตามประเมินผล

ความหมายของผู้บริหาร

ผู้บริหาร หมายถึง บุคคลที่รับผิดชอบในการปฏิบัติงานขององค์กร ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในองค์การธุรกิจเรียกว่าผู้จัดการ (Manager) แต่องค์กรของรัฐ เรียกว่า ผู้บริหาร (Administrator) (Massie & Douglas ; อ้างถึงใน ชาญชัย อาจินสมหาจาร. 2541 : 13) และได้มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการบริหารไว้หลายความหมาย เช่น

ปราโมทย์ เบญจกาญจน์ (2536 : 1) กล่าวว่า ในอดีตกาล จำนวนประชากรมีไม่มากนัก ทรัพยากรธรรมชาติก็อยู่อย่างเหลือเฟือ การดำรงชีวิตของมนุษย์จึงเป็นไปด้วยความเรียบง่าย ไม่ต้องดิ้นรนต่อสู้เหมือนเช่นทุกวันนี้ เมื่อจำนวนประชากรมีจำนวนมากขึ้น แต่ทรัพยากรต่างๆมีจำนวนน้อยลง มนุษย์จึงมีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมากกว่าแต่ก่อน จึงต้องหาวิธีที่จะสามารถอยู่ร่วมกันได้ดี ทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้งานบรรลุความสำเร็จและใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด การจะได้ผลดังกล่าวนั้นจะต้องใช้วิธีการบริหาร ซึ่งได้มีการค้นคว้าเทคนิคต่างๆ ทางการบริหารที่สามารถนำมาใช้ได้ผลอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นองค์กรใดหรือแม้แต่ประเทศใดจะประสบความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรือง จะต้องมีการบริหารที่ดีทั้งสิ้น

คาร์ลิสเชิล (Carlisle ; อ้างถึงใน ปราโมทย์ เบญจกาญจน์ (2536 : 1) ให้ความหมายของกรบริหาร คือกระบวนการชี้้นำ การประสานงานและการผลักดันให้องค์การบรรลุผลสำเร็จตาม ปรารถนาและส่งเสริมการปฏิบัติงานในองค์กรโดยส่วนรวมให้ดีขึ้นด้วย

ภิญโญ สาร (2523 : 1) ได้ให้ความหมายของการบริหารว่า การบริหารคือ ศิลปะการทำให้กิจกรรมต่างๆ ได้รับการปฏิบัติจนเป็นผลสำเร็จ

สรุป การบริหาร คือ ศิลปะในกระบวนการ ชี้นำ ประสานงาน การจัดองค์กรให้มีคุณภาพเป็นไปตามมาตรฐานกำหนดและดำเนินงานไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามจุดประสงค์

แนวคิด ทฤษฎี การบริหาร

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 ข : 5-18) มีจุดเริ่มต้นและวิวัฒนาการมาหลายยุคสมัย เริ่มตั้งแต่ยุคการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ ที่มุ่งประสิทธิภาพของงานจนมองคนอื่นเหมือนแค่เครื่องจักร ต่อมาเป็นยุคการบริหารเชิงมนุษย์สัมพันธ์ เริ่มให้ความสำคัญสัมพันธ์ด้านองค์ประกอบด้านความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของคนในหน่วยงาน

จึงเน้นการจูงใจคนให้ทำงาน และต่อมาก็ถึงยุคการบริหารเชิงพฤติกรรมศาสตร์ที่พยายามทำความเข้าใจพฤติกรรมของบุคคล กลุ่มคน และองค์กร เพื่อใช้คนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งจะเห็นว่าแต่ละยุคสมัยมีจุดเน้นในการบริหารแตกต่างกัน และแต่ละยุคสมัยดังกล่าวได้มีผู้เสนอแนวคิด ทฤษฎีการบริหารไว้จำนวนมาก และบรรดาแนวคิดทฤษฎีและเทคนิควิธีการดังกล่าวยังคงตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพอสรุปหลอมให้เป็นแนวทางในการบริหารได้ดังนี้

1. ภาวะผู้นำ (Leadership) ภาวะผู้นำของหัวหน้าหน่วยงาน หมายถึง หัวหน้าหน่วยงานใช้อิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ และความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้งานบรรลุผลตามที่กำหนดไว้ ผู้นำที่ดีควรมีลักษณะ ดังนี้

- 1.1 มีสุขภาพร่างกายที่ดี
- 1.2 มีอารมณ์ดี
- 1.3 มีสติปัญญาดี
- 1.4 มีการตัดสินใจที่ดี
- 1.5 มีจิตใจดีงาม
- 1.6 มีการแสดงออกอย่างเหมาะสม

2. ทักษะของผู้บริหาร Robert L. Katz วิเคราะห์ความรู้ความสามารถของผู้บริหารพบว่า ผู้บริหารจะทำหน้าที่ของตนได้ดีเพียงใด ประสพผลสำเร็จมากน้อยกว่ากันหรือไม่ ขึ้นอยู่กับทักษะ 3 ประการ (Three Skills Method) คือ

2.1 ทักษะเชิงเทคนิค (Technical Skill) หมายถึงความสามารถในการใช้เทคนิควิธีการที่เหมาะสมในการบริหารงานให้บรรลุผล ซึ่งทักษะเชิงเทคนิคที่สำคัญที่ผู้บริหารจะต้องมีประกอบด้วย

2.1.1 ทักษะทางการวางแผน (Planning Skill)

2.1.2 ทักษะทางด้านกระบวนการกลุ่ม และการติดต่อสื่อสาร (Group Process and Communication Skills)

2.1.3 ทักษะทางการจัดการ (Management and Organization Skills)

2.2 ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skill) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการทำงาน ในฐานะสมาชิกของกลุ่มและความสามารถในการเสริมสร้างพลังความร่วมมือระหว่างสมาชิกของหน่วยงาน

3. ทักษะโนเชิงมนโคติ (Conceptual Skill) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการเข้าใจหน่วยงานในทุกลักษณะ เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานต่างๆ ของหน่วยงาน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานที่บริหารกับหน่วยงานอื่น ๆ

4. ทฤษฎี X และ Y ซึ่ง Mc Gregor คิดค้นทฤษฎี X และ Y ขึ้นมาโดยมีสมมติฐานต่างกันดังนี้

4.1 ทฤษฎี X (The Traditional View of Direction and Control)

ทฤษฎีนี้เกิดจากข้อสมมติฐานที่ว่า คนไม่ชอบทำงานและหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบคนไม่ทะเยอทะยานและไม่คิดริเริ่ม ให้สิ่งการคนเห็นแก่ตนเองมากกว่าองค์กรคนมักต่อต้านการเปลี่ยนแปลงคนมักโง่และหลอกลายดังนั้นในการบริหาร ผู้บริหารจึงควรใช้วิธีควบคุมและสั่งการเป็นสำคัญ

4.2 ทฤษฎี Y (The Integration of Individual and Organization Goal)

ทฤษฎีนี้เกิดจากข้อสมมติฐานที่ว่า คนจะให้ความร่วมมือ สนับสนุน รับผิดชอบ ขยัน คนไม่เกียจคร้านและไว้วางใจได้คนมีความคิดริเริ่มในการทำงานถ้าได้รับการจูงใจอย่างถูกต้อง คนมักจะพัฒนาวิธีการทำงานและพัฒนาตนเองอยู่เสมอดังนั้นในการบริหาร ผู้บริหารจะไม่ควบคุมอย่างเข้มงวด แต่จะส่งเสริมให้คิดริเริ่ม พัฒนางานและรู้จักควบคุมตนเอง

5. ทฤษฎี Z ผู้คิดค้นทฤษฎีนี้คือ จีโอยุชิ (G. Ouchi) แห่งมหาวิทยาลัย UCLA (University of California at Los Angeles) ได้รวมเอาหลักการของทฤษฎี X และ Y เข้าไว้ด้วยกันโดยมีแนวคิดว่าองค์กรต้องมีกฎเกณฑ์ในการควบคุมมนุษย์ แต่มนุษย์รักความเป็นอิสระ และมีความต้องการ ดังนั้น หน้าที่ของผู้บริหารจึงต้องปรับเป้าหมายขององค์กรให้สอดคล้องกับเป้าหมายของบุคคลในองค์กร ในการบริหารตามแนวของทฤษฎี Z นี้ โอยุชิ กำหนดให้มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ

- 5.1 การทำให้ปรัชญาที่กำหนดไว้บรรลุผล
- 5.2 การพัฒนาผู้ใต้บังคับบัญชาให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ
- 5.3 การให้ความไว้วางใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา
- 5.4 การให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

6. ทฤษฎีจูงใจในการปฏิบัติงานของมาสโลว์ (Maslow's The Human Needs Theory) มาสโลว์ (Maslow, 1954) นักจิตวิทยาชาวอังกฤษ ได้คิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจูงใจไว้เป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายมีสาระโดยสรุปดังนี้

- 6.1 มนุษย์มีความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อความต้องการเดิมรับการตอบสนองแล้วจะมีความต้องการใหม่ตามมา
- 6.2 ความต้องการที่รับการตอบสนองแล้ว ไม่เป็นสิ่งจูงใจให้แสดงพฤติกรรมอีกต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองนั้นๆ ที่เป็นสิ่งจูงใจให้แสดงพฤติกรรม
- 6.3 ความต้องการของมนุษย์ มีลำดับขั้นตามลำดับความสำคัญ เรียงลำดับจาก ความต้องการขั้นพื้นฐานจนถึงความต้องการสุดยอด 5 ประการ คือ

- 6.3.1 ความต้องการทางกาย
- 6.3.2 ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง
- 6.3.3 ความต้องการความรักความเป็นเจ้าของและความต้องการทางสังคม
- 6.3.4 ความต้องการความสำเร็จตามความรู้สึกรู้สึกนึกคิด

7. ทฤษฎีการจูงใจของเฮอริชเบอร์ก (Herzberg's Motivator Dissatisfaction Theory) เฮอริชเบอร์ก (Frederick Herzberg) มีแนวความคิดว่าสภาพที่มีผลต่อการทำงานมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2541 ข : 8 - 9)

1. องค์ประกอบค้ำจุน (Hygiene Factors) เป็นสิ่งป้องกันไม่ให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความไม่พึงพอใจต่องาน ได้แก่

- 1.1 นโยบายและการบริหารงานของหน่วยงาน
- 1.2 การบังคับบัญชา การนิเทศงาน (เทคนิคการทำงาน)
- 1.3 เงินเดือน ค่าจ้าง
- 1.4 สัมพันธภาพระหว่างบุคคลในที่ทำงาน
 - 1.4.1 ความสัมพันธ์กับผู้อื่นในเทศ
 - 1.4.2 ความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน
 - 1.4.3 ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา
- 1.5 สภาพการทำงาน
 - 1.5.1 ความปลอดภัย
 - 1.5.2 ชีวิตส่วนบุคคล
 - 1.5.3 สภาพของงาน
 - 1.5.4 สภาพภาพของงาน

2. องค์ประกอบจูงใจ (Motivating Factors) เป็นสิ่งปลุกเร้าให้บุคคลทำงานด้วยความพึงพอใจ ได้แก่

- 2.1 ความสำเร็จของงาน
- 2.2 การได้รับการยกย่อง ยอมรับ
- 2.3 ลักษณะของงานท้าทายความสามารถ
- 2.4 ความรับผิดชอบ
- 2.5 ความเจริญเติบโตและความก้าวหน้า

8. กระบวนการบริหารของ Gulick และ Urwick กระบวนการบริหารที่นิยมกันมาก และสามารถนำมาใช้เป็นหลักในการ บริหารงานทั่วไป คือ กระบวนการบริหารงานของ Luthure Gulick และ Lyndall Urwick ซึ่งมีชื่อย่อว่า POSDCoRB โดยมีกระบวนการบริหาร 7 ประการ คือ

- 8.1 การวางแผน (Planning = P) หมายถึง การจัดวางโครงการและวางแผนปฏิบัติงานรวมทั้งวิธีการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน
- 8.2 การจัดหน่วยงาน (Organization = O) หมายถึง การกำหนดโครงสร้างอำนาจหน้าที่ การแบ่งส่วนงานและการจัดสายงานเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์

8.3 การจัดวางตัวบุคคล (Staffing = S) หมายถึง การบริหารงานด้านบุคคล ได้แก่การจัดอัตราค่าจ้าง การสรรหาและการพัฒนาบุคลากร และการเสริมสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ดี

8.4 การอำนวยการ (Directing = D) หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ การควบคุมบังคับบัญชาและการควบคุมดูแลการปฏิบัติงานในฐานะที่ผู้บริหารเป็นหัวหน้าหน่วยงาน

8.5 การประสานงาน (Co – ordinating = Co) หมายถึง การประสานกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานเพื่อให้เกิดมีการร่วมมือประสานงานที่ดี และดำเนินการไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน

8.6 การรายงาน (Reporting = R) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานเพื่อให้ผู้บริหารและสมาชิกได้ทราบความเคลื่อนไหว และความคืบหน้าของกิจการอย่างสม่ำเสมอ

8.7 การใช้งบประมาณ (Budgeting = B) หมายถึง การจัดทำงบประมาณ การจัดทำบัญชี การใช้จ่ายเงินและการควบคุมตรวจสอบทางการเงินและทรัพย์สิน

9. กลุ่มสร้างคุณภาพ (Quality Control Circle) เรียกว่า QC หมายถึง กลุ่มบุคคลขนาดเล็ก จำนวน 3 - 10 คน ที่อยู่ในหน่วยงานเดียวกัน รวมตัวกันอย่างอิสระเพื่อห้กิจกรรมร่วมกันเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ทั้งเพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาซึ่งกันและกัน

จุดมุ่งหมายของกลุ่มสร้างคุณภาพ

1. ต้องการเพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมงานและภาวะผู้นำ ของผู้บังคับบัญชาชั้นต้น โดยให้เกิดการพัฒนาตนเองเป็นลำดับไป

2. ให้ทุกคนไปจนถึงพนักงานปลายแถว ได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเพิ่มขวัญกำลังใจและควบคุมคุณภาพ เพิ่มพูนความสำนึกในเรื่องคุณภาพ ปัญหาและแก้ไขปรับปรุงงาน โดยอาศัย กลุ่มคุณภาพเป็นสื่อกลาง

3. ให้กิจกรรมควบคุมคุณภาพทั้งองค์กร เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มสร้างคุณภาพมี 4 ประการคือ

3.1 ต้องไม่ขัดกับนโยบายของหน่วยงาน

3.2 สามารถปฏิบัติได้เอง

3.3 ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

3.4 ทำงานอย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบของกลุ่มสร้างงานคุณภาพ ประกอบด้วยสมาชิก 3 ฝ่าย ได้แก่ หัวหน้ากลุ่ม เลขานุการกลุ่ม และสมาชิกกลุ่ม

10. แนวคิดการวิเคราะห์สภาพโรงเรียน SWOT การวิเคราะห์สภาพโรงเรียน เพื่อศึกษาแนวโน้มการพัฒนาการศึกษาให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการ

ของชุมชนท้องถิ่น โดยแนวโน้มการพัฒนาการศึกษาของ โรงเรียนต้องเป็นไปได้ในการพัฒนาตามเงื่อนไขข้อจำกัดและองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา ซึ่งได้แก่ นโยบายในการจัดการศึกษาของหน่วยงานต้นสังกัด รูปแบบการบริหารงานของการบริหารงานของโรงเรียน และปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ การศึกษาความต้องการของชุมชนเป็นการสำรวจความต้องการขององค์กรชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ความต้องการของผู้ปกครองนักเรียนและความต้องการของชาวบ้านในชุมชน สรุปมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนการวิเคราะห์สภาพของโรงเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนสามารถสรุปเป็นภาพประกอบ ได้ดังนี้

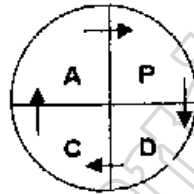
ภาพประกอบ 1 แสดงการวิเคราะห์สภาพโรงเรียนเพื่อกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยใช้เทคนิค SWOT

11. การบริหารคุณภาพทั้งองค์กร (Total Quality Management) หรือที่เรียกย่อๆ ว่า TQM ได้เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2499 โดย Dr. A. Feigenbaum ได้นำแนวคิดของ Juran ไปพัฒนาและเสนอให้มีการควบคุมคุณภาพทั้งองค์กร Total Quality Control หรือ TQC

โดยมีหลักการสำคัญ คือเน้นให้สมาชิกทุกคนในองค์กร นับตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูงจนถึงระดับล่างได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงชีวิตการทำงานและกระบวนการทำงานให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

ปราโมทย์ เบลูจกานัญณ์ (2536 : 191) ได้เสนอขั้นตอนกระบวนการในการบริหารงานของกลุ่มคุณภาพมี 4 ขั้นตอน เรียกว่า วงจรเดมมิง (Deming cycle) ดังนี้

1. P = Plan หมายถึง การวางแผน
2. D = DO หมายถึง การปฏิบัติ
3. C = Check หมายถึง การตรวจสอบ
4. A = Act หมายถึง การปรับปรุงแก้ไข

ภาพประกอบ 2 แสดงวงจรเดมมิง (Deming Cycle)

การวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ของผู้บริหารโรงเรียน

การที่จะทำให้โรงเรียนประสบความสำเร็จในการวางแผนบริหารโรงเรียนและพัฒนาตนเอง ควรยึดหลักการดังนี้

1. กระบวนการวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ เป็นกระบวนการทำงานที่มีขั้นตอนการวิเคราะห์งานตลอดจนวางแผนอย่างเป็นระบบ คัดหาแนวทางเลือกที่หลากหลายแล้วตัดสินใจเลือกทางเลือกที่มีโอกาสประสบความสำเร็จและมีคุณประโยชน์สูงสุด
3. การวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์เป็นการพัฒนางานในระดับโครงสร้างที่จะทำให้เกิดผลต่อเนื่องในระยะยาว
3. สิ่งสำคัญในการวางแผนบริหารอย่างมียุทธศาสตร์ คือความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง
4. การกำหนดเป้าหมายของแผน ต้องมุ่งเน้นเป้าหมายในอนาคต โดยเฉพาะเป้าหมายที่เกิดผลในตัวเด็กนักเรียน ซึ่งได้แก่คุณภาพชีวิตที่พึงประสงค์ที่สอดคล้องกับเงื่อนไขภายนอก

5. การกำหนดงานที่สำคัญๆ จะต้องมีชัดเจน และระบุความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการก่อนหรือดำเนินการภายหลัง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2541 ข : 84 -100) กล่าวถึงกระบวนการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาให้มีประสิทธิภาพนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญหลาย ประการ เช่น กระบวนการบริหาร ทักษะ และเทคนิควิธีการต่างๆ เป็นต้นกำหนดไว้ว่ากระบวนการบริหารนั้นจะประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ
2. การวางแผน
3. การดำเนินการตามแผน
4. การประเมินผล

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ เป็นขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลและจัดทำสารสนเทศ เพื่อเป็นการรู้เขารู้เรา และรู้สถานการณ์ อดีต ปัจจุบันและแนวโน้มอนาคตซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญที่จะนำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจในการวางแผนขั้นต่อไป

2. การวางแผน วิธีการวางแผนจากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวไว้ว่า มีหลายวิธีด้วยกัน และวิธีที่นิยมกันอยู่ในปัจจุบัน คือ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ (Strategic Planning) ซึ่งจะนำเสนอโดยสรุปดังนี้

2.1 การวางแผนเชิงกลยุทธ์ หมายถึง กระบวนการคิดวิเคราะห์ที่จะให้ได้มาซึ่งวิธีการที่ดีที่สุดสำหรับองค์กร หรือเป็นการพยายามให้เกิด การคิดเหนือชั้นกว่า หรือเป็น Innovative Process โดยลักษณะที่สำคัญมี ดังนี้

- 2.1.1 เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายรวมขององค์การ
- 2.1.2 เป็นการวางแผนมุ่งไปในอนาคต
- 2.1.3 สนใจพิจารณาถึงปัจจัยในสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ

2.2 วิธีการโรงเรียนควรวางแผนเชิงกลยุทธ์ โดยใช้ยุทธศาสตร์ การวางแผนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้ทุกคนมีภาพของงานตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จชัดเจน ซึ่งย่อมทำให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้อง มีประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จตามที่ตั้งไว้

2.3 ให้ทุกคนตั้งความคิดสร้างสรรค์ของตนเองออกมา แล้วประมวลความคิดของทุกคนเข้าด้วยกัน และขยายแนวความคิดให้กว้างขวางและครอบคลุมจัดกลุ่มความคิดเพื่อกำหนดสาระสำคัญของแผนยุทธศาสตร์ซึ่งจะใช้แผนแม่บทในการปรับปรุงพัฒนาโรงเรียนต่อไป

3. การดำเนินการตามแผน

3.1 การเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มงาน

3.2 การอำนวยความสะดวกและการประสานงานให้กลไกของบุคลากรทุกฝ่ายปฏิบัติงานเต็มศักยภาพที่มีอยู่ และเกื้อกูลต่อกัน การนิเทศ กำกับและติดตาม การนิเทศ กำกับ และติดตามการดำเนินงานเป็น กระบวนการบริหารที่จำเป็น ต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์

4. การประเมินผล

4.1 ประชุมครูทุกคนและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อระดมความคิด หาวิธีการประเมิน งาน โครงการและประเมินการนำเสนองานผลการประเมิน

4.2 คณะกรรมการจัดเก็บข้อมูล โดยมุ่งเน้นความหลากหลาย ไม่ยึดวิธีการ หรือแหล่งข้อมูลแหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแห่งเดียว

4.3 ประชุมผู้เกี่ยวข้องทุกคน เพื่อสรุปผลการประเมินจากข้อมูลที่คณะทำงาน จัดเก็บข้อมูล นำเสนอ โดยใช้เทคนิคการประชุมกลุ่ม แบบมีส่วนร่วม

4.4 ประชุมเพื่อนำผลการประเมินมาวิเคราะห์หาแนวทางการปรับปรุงพัฒนา

4.5 จัดทำสรุปผลการดำเนินงาน ตามแผนปฏิบัติการประจำปี ของโรงเรียน เสนอให้กรรมการโรงเรียนและผู้บังคับบัญชา และผู้เกี่ยวข้องทราบ

สutherland (2537 : 66) กล่าวว่า ผู้บริหารโรงเรียนคือผู้นำความเป็นเลิศสู่ โรงเรียน โดยค่อยๆ กำหนดระดับประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานให้สูงขึ้นเรื่อยๆ ทั้ง มาตรฐานตนเองและมาตรฐานที่ใช้กับผู้อื่น ผู้บริหารต้องมีทักษะความสามารถพื้นฐานสำคัญ 6 ประการ คือ

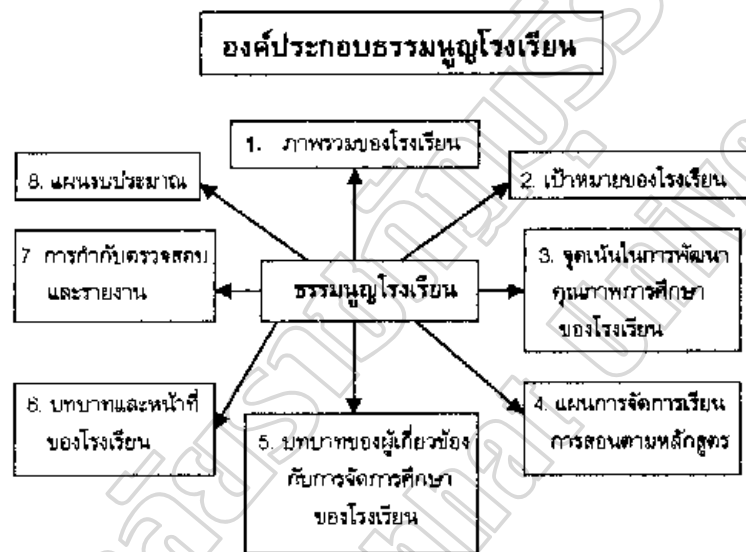
1. การมีความคิดสร้างสรรค์ที่ลึกซึ้ง
2. การมีความรู้สึกไว
3. การมองการณ์ไกล
4. การเปลี่ยนแปลงได้
5. การมุ่งมั่น
6. การอดทน

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ (2541 : 33) ได้กำหนดกรอบของธรรมนูญโรงเรียน (School Charter) การพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อให้การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาคนเพื่อให้มีขีดความสามารถเต็มศักยภาพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นแรงผลักดันต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองนั้น มีแนวทางหลายแนวทางด้วยกัน การส่งเสริมให้โรงเรียนมีระบบการประกันคุณภาพ การศึกษาที่สร้างความเชื่อมั่น ฟังพอใจ ประทับใจผู้ปกครอง ชุมชน สังคม ว่าโรงเรียนสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพผู้จบการศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

โรงเรียนที่มีระบบการประกันคุณภาพ (Quality Assurance) มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ ธรรมนูญโรงเรียน การบริหารคุณภาพ การทบทวนโรงเรียนภายใน และการรายงาน ธรรมนูญโรงเรียน (School Charter) หรือแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา คือข้อตกลงระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง ชุมชน คณะกรรมการโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนภายในระยะเวลาที่กำหนด การที่โรงเรียนมีการจัดทำธรรมนูญโรงเรียน ย่อมแสดงให้เห็นว่าประชาชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบทั้งในการร่วมคิด ร่วมวางแผนและร่วมตัดสินใจ

คุณค่าของธรรมนูญโรงเรียน

1. สนับสนุนการกระจายอำนาจ
2. ส่งเสริมให้ชุมชน คณะกรรมการโรงเรียน ผู้ปกครองมีบทบาทและได้รับประโยชน์มากขึ้น
3. โรงเรียนได้รับความร่วมมือ ยอมรับ สนับสนุนจากผู้ปกครองและชุมชนมากขึ้น
4. คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนสูงขึ้นเป็นมาตรฐานยิ่งขึ้น นำไปสู่การประกันคุณภาพการศึกษา

ภาพประกอบ 3 แสดงองค์ประกอบธรรมนูญโรงเรียน

นอกจากข้อมูลดังกล่าวแล้วมีนักบริหารการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึง หลัก ทฤษฎี และกระบวนการบริหารของผู้บริหารไว้นำสนใจหลากหลายรูปแบบคือ

สมเดช สีแสง (2539 : 21 - 22) ได้สรุปหลักการและทฤษฎีการบริหารบุคคล ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (ตามมติ ก.ศ. ครั้งที่ 7/2538 เมื่อ 5 เมษายน 2538) การกำหนดขนาดโรงเรียนดังนี้

1. โรงเรียนขนาดเล็ก นักเรียนน้อยกว่า 121 คน
2. โรงเรียนขนาดกลาง นักเรียน 121 - 300 คน
3. โรงเรียนขนาดใหญ่ นักเรียน 301 - 600 คน
4. โรงเรียนขนาดใหญ่สุด นักเรียน 601 เป็นต้นไป

๑๗
39๗.๑๒๑๓

น.๑๔๓๓

๑.1

- การกำหนดเงื่อนไขให้จัดจำนวนนักเรียนต่อห้องเรียน ดังนี้
1. ระดับก่อนประถมศึกษา นักเรียน 30 ต่อ 1 ห้องเรียน
 2. ระดับประถมศึกษา นักเรียน 40 ต่อ 1 ห้องเรียน
 3. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนักเรียน 40 ต่อ 1 ห้องเรียน

กรณีโรงเรียนไม่เป็นไปตามเงื่อนไขกำหนด จำนวนนักเรียนมีเศษเกิน 10 คนให้เพิ่มได้อีก 1 ห้องเรียน ซึ่งกำหนดจำนวนต่อห้องดังนี้

1. ระดับก่อนประถมศึกษา นักเรียนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 39 ต่อ 1 ห้องเรียน
2. ระดับประถมศึกษา นักเรียนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 49 ต่อ 1 ห้องเรียน
3. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนักเรียนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 49 ต่อ 1 ห้องเรียน

ทั้งมวลผลการวิเคราะห์สรุปผลพบว่า การปฏิรูปการศึกษามีหลักการ 3 อย่างคือ

1. การศึกษาสำหรับคนทั้งมวล (Education for All)
2. ระดมทรัพยากรทั้งมวลเพื่อการศึกษา (All for Education)
3. ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้การศึกษาสามารถแก้ปัญหาทั้งมวล (Education for Solving All Problems)

เมื่อนำหลักทั้ง 3 ข้อมาใช้ในพื้นที่โดยมีจังหวัดเป็นขอบเขตก็สามารถกำหนดความชัดเจนในการดำเนินการได้มากขึ้น ในการดำเนินการโครงการปฏิรูปการศึกษาจังหวัดเพื่อคนทั้งมวล อาจดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาโครงการ จัดเตรียมเอกสารแนวคิดวิธีการและโครงสร้างการจัดการ โดยจัดประชุมและรับฟังความคิดเห็นหลายครั้ง จนกระทั่งสามารถปรับปรุงเอกสารโครงการที่ดีที่สุดและสร้างผู้มีส่วนร่วมขึ้นมาได้ระดับหนึ่ง
2. รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการนำโครงการเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อให้ความเห็นชอบ
3. ออก พระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษาจังหวัด ถ้า พระราชบัญญัติการศึกษาชาติซึ่งผ่านความเห็นชอบ คณะรัฐมนตรี ไปแล้วได้รับตราเป็นกฎหมายและมีการตั้งคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ นั้น คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา มีหน้าที่เสนอกฎหมายเพื่อให้มีการปฏิรูปการศึกษา พระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษาจังหวัดควรเป็นกฎหมายฉบับหนึ่งที่ออกมาเพื่อปฏิรูปการศึกษา
4. ตั้งคณะกรรมการอำนวยการปฏิรูปการศึกษาจังหวัด
5. ทดลองปฏิรูปเป็นบางจังหวัด ที่มีความพร้อมก่อน การจัดการและผลสำเร็จจากจังหวัดนำร่องจะช่วยให้มีการขยายการปฏิรูปไปยังจังหวัดอื่นๆ ได้ง่ายขึ้น
6. การประเมินผลใน พระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษาจังหวัดควรกำหนดกลไกการประเมินผลที่เป็นอิสระ การประเมินผลที่เป็นอิสระจะช่วยให้โครงการนี้สามารถ ปรับตัวให้ดีขึ้นเรื่อยๆ อย่างต่อเนื่อง และขยายตัวได้ การที่จะขยายตัวได้จะต้องอาศัยพื้นฐานที่มีคุณภาพ

วิโรจน์ สารรัตน์ (2542 : 5) ได้ศึกษาทักษะของผู้บริหารโรงเรียนไว้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนต้องอาศัยทักษะที่สำคัญ 3 ทักษะ คือ

1. ทักษะเชิงเทคนิค (Technical Skill) หมายถึงความสามารถในการใช้เครื่องมือหรือวิธีการเฉพาะ ทักษะเทคนิคเป็นการทำงานกับสิ่งของ

2. ทักษะเชิงมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation Skill) หมายถึง ความสามารถที่จะทำงานร่วมกับคนอื่น หรือเข้ากับคนอื่นได้ดี แต่ทักษะเชิงมนุษยสัมพันธ์เป็นการทำงานกับตนเอง

3. ทักษะเชิงมโนทัศน์ (Conceptual Skill) หมายถึง ความสามารถมององค์การโดยรวมและความสัมพันธ์กับภายนอก ความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆขององค์การ และการส่งผลต่อกัน และความรู้ที่จะสามารถวินิจฉัยและประเมินปัญหาต่างๆ

สมศักดิ์ สีนุระเวชญ์ (2542 : 45) กล่าวว่า คำว่าคุณภาพ (Quality) เป็นคำที่ใช้กันมาก โดยเฉพาะในวงการธุรกิจ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ต่างกัน ในสภาพปัจจุบันจะหมายถึง การทำให้ลูกค้าพึงพอใจด้วยการทำให้ความต้องการและความหวังของลูกค้าได้รับการตอบสนอง เช่น คุณภาพเรื่องการศึกษา ก็คือการทำให้ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม พึงพอใจ หรือมั่นใจ ในคุณภาพของผลผลิตคือนักเรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด

วิจิตร ศรีสอาน (2543 : 2 - 3) ได้กล่าวถึง สาเหตุสำคัญของโครงการหลักการและเหตุผล ครูและผู้บริหารการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลง พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายและหลักของการจัดการศึกษา ในการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและในการจัดการศึกษาให้ยึดหลักต่อไปนี้

1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
2. ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาโดยยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนที่มีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ความสำเร็จในการจัดการศึกษาดังกล่าวนี้ครูและผู้บริหาร การศึกษาย่อมมีบทบาทสำคัญยิ่ง จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างต่อแท้ ถูกต้อง และสามารถจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปได้อย่างสมบูรณ์ทั้งนี้เพราะครูและผู้บริหารดังกล่าวจะต้องทำหน้าที่จัดเนื้อหาสาระ กิจกรรม กระบวนการตามความแตกต่างของผู้เรียน เพื่อพัฒนาทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ความรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

สงบ ประเสริฐพันธ์ (2543 : 79) กล่าวไว้ว่า ผู้นำสถานศึกษาทุกระดับมีบทบาทความรับผิดชอบที่สำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียน ตั้งแต่ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ เพราะเป็นผู้มีอำนาจ สูงสุดในสถานศึกษานั้น ทั้งในการสร้างสรรค์และการทำลายยุคโลกาภิวัตน์ ความรู้คืออำนาจ ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนยุคปัจจุบันจะต้องสร้างภาพพจน์ใหม่ ให้เป็นผู้นำทางวิชาการ มีหน้าที่ในการนำแนวคิดใหม่ ไปสู่การปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนด้านต่างๆ ต้องทำตัวเป็นผู้จุดประกายความคิดในการพัฒนาคุณภาพงานวิชาการในโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนยุคใหม่จะต้องนำไปสู่ผลการในโรงเรียน ตระหนักและให้ความสำคัญทั้งงานวิชาการ งานวิจัยศึกษาค้นคว้าหาความรู้

สมชาย ราชภัฏบุรีรัมย์ (2543 : 63) ได้กล่าวถึงการพัฒนาผู้นำทางการศึกษา ภายใต้โครงการแห่งชาติต่างๆ ในระยะแรกสภามหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาวิชาชีพครูใหญ่ออสเตรเลีย (Australian Principals Association Professional Development Council : APAPDC) ได้รับเงินอุดหนุนเพื่อการพัฒนาวิชาชีพผู้นำโรงเรียน โดยมุ่งสร้างความเป็นผู้นำและการฝึกอบรมในด้านการบริหารและเน้นพิเศษไปที่โรงเรียนในท้องถิ่นห่างไกลและอยู่โดดเดี่ยว ที่รัฐวิคตอเรีย โดยความร่วมมือกันระหว่างกระทรวงศึกษาธิการ กับมหาวิทยาลัยเมลเบิร์น และสมาคมครูใหญ่ 2 แห่งของรัฐ เริ่มดำเนินการโดยจัดตั้งศูนย์ครูใหญ่ออสเตรเลียในวูปของบริษัที่มีความอิสระในการดำเนินการ เพื่อให้บริการและพัฒนาวิชาชีพให้กับครูใหญ่ ศูนย์นี้จัดทำกรอบเพื่อการยอมรับในวิชาชีพครูใหญ่ไว้ 3 ระดับ คือ

1. ระดับผู้ปรารถนาจะเป็นครูใหญ่ (Aspiring Principal)
2. ระดับครึ่งทางอาชีพครูใหญ่ (Mid - Career Principal)
3. ระดับครูใหญ่ดีเด่น (Distinguished Principal)

การพัฒนารูปแบบการประเมินและการจัดหลักสูตรแต่ละระดับจะดำเนินการควบคู่กันไปกับกระบวนการวางแผนความเติบโตในอาชีพและการพัฒนา

สมหวัง หิธิยานุวัฒน์ (2543 : 13) กรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษา กล่าวไว้ว่า จากการวิจัยของโลกพบว่าตัวชี้วัด ที่จะยกระดับคุณภาพของประเทศได้ คือ คุณภาพการเรียนการสอนที่ควบคู่ไปกับการวิจัย การให้รางวัล การพัฒนาบุคลากร การให้ความสำคัญกับผู้เรียน การประกันคุณภาพและวิจัยสถาบัน อย่างไรก็ตาม การประกันคุณภาพยังคงสับสนอยู่มากและยังคงต้องหาแนวทางและวิธีต่อไป

สุรัฐ ศิลปอนันต์ (2543 : 11) ได้กล่าวสรุปการพาโรงเรียนสู่กระบวนการปรับปรุงโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพผู้นำที่ปรับปรุงประสิทธิภาพคือ ผู้บริหารโรงเรียน ที่มงานจะพึงทันทีหากขาดผู้นำที่แข็งแกร่ง ฉะนั้นต้องมีคนนำทางทีม มีคนคิดวางแผนยุทธศาสตร์ของโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน เป็นผู้กำกับ ผู้ฝึก ผู้อำนวยการความสะอาด ผู้แบ่งความรับผิดชอบให้บุคลากร เป็นผู้ประสานความร่วมมือ และเป็นผู้ที่สนับสนุนการทำงานแบบมีส่วนร่วมคือ ร่วมคิด ร่วมทำ จึงจะไปสู่โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ

อห์นส์ชัย พงศ์สุวรรณ (2543 : 7 - 8) สรุปภาวะผู้นำในการบริหารการศึกษา
ที่มหาวิทยาลัยยะลา มาไว้ว่า การเริ่มต้นเป็นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีทักษะ ไว้ 8 ด้าน ดังนี้

1. ต้องมีทักษะด้านภาวะผู้นำ
2. ต้องมีทักษะด้านการวางแผน
3. ต้องมีทักษะด้านการตัดสินใจแนะนำและสั่งการ
4. ต้องมีทักษะในการดำเนินการประชุม
5. ต้องมีทักษะในการบริหารบุคคล
6. ต้องรู้เรื่องกฎหมายและสามารถนำกฎหมายไปใช้
7. ต้องมีทักษะการบริหารการเงิน งบประมาณ และพัสดุ
8. ต้องมีทักษะด้านการอำนวยความสะดวกและจัดสวัสดิการ
9. มนุษยสัมพันธ์

ทักษิณ ชินวัตร (2544 : 12) ได้กล่าวในการบรรยายพิเศษโรงเรียนไทยรัฐวิทยา
ทั่วประเทศ ไว้ว่า ผู้บริหารที่มีความสามารถคือ ผู้ที่สามารถปลดปล่อยพลังสมองในองค์กรของ
ตนเอง ถ้ากดพลังสมองไม่ให้ออกมาเราจะเป็นผู้บริหารที่ไม่ดี และไม่มีทางที่องค์กรจะเจริญขึ้น
มาได้ความสามารถอยู่ที่ใครจะปล่อยพลังสมองได้มากกว่ากัน อีกประการหนึ่งผู้บริหารและครูต้อง
มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน และผู้ปกครอง หัวใจของความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษาในสมัยหน้า
ก็คือ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งวัดก็คือชุมชนที่พัฒนา การใช้จริยธรรมและ
ศีลธรรม บ้านคือภูมิปัญญาของท้องถิ่น ที่โรงเรียนจะนำเกี่ยวกับการศึกษาและควรให้ผู้ปกครอง
มีส่วนร่วมในการพัฒนาการให้เด็กมีความรอบรู้คิดเป็นและรักการเรียน

ชลอ กองสุทธิใจ (2544 ก : 6) เปรียบเทียบคุณลักษณะผู้บริหารที่ดี คือ ต้องมี
บุคลิกภาพ (Personality) ตั้งแต่การแต่งกาย การยืน การนั่ง การเดิน ตลอดจนการพูดจา
บุคลิกที่ดีย่อมส่งผลให้ผู้ตนรอบข้างอยากเข้าใกล้อยากพูดคุยด้วย คำว่าบุคลิกภาพนี้อาจเรียกว่า
มาตติ คือมีมาตของนักวิชาการ หรือมาตของศึกษานิเทศก์ นั่นเอง

ผู้บริหาร Smart - Smile ประกอบด้วย

Smart	1. Spirit (ผู้มีปัญญา ฉลาดคิด ฉลาดใช้ ฉลาดเป็น) 2. Management (มีศาสตร์ มีศิลปะการจัดการที่ดี) 3. Active (มีความกระตือรือร้น เป็นทุนรอนของตนเอง) 4. Rational (เป็นคนมีเหตุผล มีผล) 5. Teach (สอนได้ในศาสตร์ที่ตนรับผิดชอบอยู่)
Smile	1. Smile (ยิ้มแย้ม แจ่มใส) 2. Motivation (มีเทคนิคการจูงใจให้ผู้รับการนิเทศคล้อยตาม และเต็มใจทำงาน) 3. Instructional Supervision (นิเทศการสอน)

4. Leader (มีความเป็นผู้นำ)

5. Evaluation (มีเทคนิคการประเมินผล รวมทั้งการรายงานที่มีคุณภาพ)

โคเมส และจีน (Kaimos & Jean, 1984 : 134) กล่าวว่า ผู้บริหารเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนในรูปของคณะบุคคล เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ของโรงเรียน
ลูทเบนส์ (Lutbens, 1985 : 499) กล่าวว่า พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารมีความสำคัญและส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จในการบริหารโรงเรียน

แนวคิดหลักในการบริหารโรงเรียนนำร่องการศึกษา ภาคบังคับ 9 ปี

จากมติคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2533 เห็นชอบให้ขยายการศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติออกไปอีก 3 ปีโดยประกาศในท้องที่ที่มีความพร้อมดำเนินการขยายเป็นปีๆ ไป โดยทดลองเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นภายใต้โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับพื้นฐานตั้งแต่ปีการศึกษา 2533 เป็นต้นมา ต่อมาประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงด้านการเมืองและประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยมีเจตนาที่จะปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองตามความต้องการของประชาชน ซึ่งในรัฐธรรมนูญได้กำหนดสิทธิทางการศึกษาว่า บุคคลย่อมมีสิทธิ์เสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และต่อมาได้มีประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 เป็นกฎหมายแม่บทฉบับแรกของประเทศไทย ได้กำหนดให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี อย่างทั่วถึงโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย (มาตรา 10) และในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสิบสองปีนั้น ได้กำหนดให้จัดการศึกษากภาคบังคับจำนวนเก้าปี โดยให้เด็กที่มีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ด เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก (มาตรา 17)

แนวคิดสำหรับผู้บริหารโรงเรียน เห็นว่าการศึกษาคือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ในการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของคนในประเทศ การยกระดับการศึกษาโดยให้เยาวชนเรียนจบในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพิ่มขึ้น จึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่คณะรัฐมนตรี ให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการภายใต้ โครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ ในปีการศึกษา 2533 และเปลี่ยนเป็นโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ในเวลาต่อมาได้ดำเนินการในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มาจนครบ 10 ปี ในปีการศึกษา 2542 กอปรกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดให้ขยายการจัดการศึกษาให้กับประชาชนอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพเป็นเวลาสิบสองปี และกำหนดให้เป็นการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นหลัก และเริ่มระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามโครงการขยาย

โอกาสทางการศึกษา ในปีการศึกษา 2543 ได้ดำเนินนโยบายประกันโอกาสทางการศึกษา กล่าวคือ จัดการศึกษาให้เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี มีโอกาสเข้ารับการศึกษอย่างทั่วถึง และสนับสนุนให้เรียนต่อจนจบชั้นพื้นฐาน 12 ปี อย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ โดยมีการจัดทำแผนที่การศึกษา (Education Mapping) การศึกษาภาคบังคับ 9 ปี และดำเนินการนำร่องการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี อย่างน้อยอำเภอละ 1 ตำบล และสนับสนุนงบประมาณดำเนินการตำบลละ 100,000 บาท (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์, 2543 ก : 7)

ศุภวิช รังสิตพล (2540 : 1 - 2) กล่าวไว้ในหนังสือแนวทางปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษาว่า ผลที่เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทั้ง 7 แผนที่ผ่านมาทำให้เศรษฐกิจของไทยเจริญรุดหน้า นับว่าเป็นประเทศที่มีอัตราการเติบโตทางตันเศรษฐกิจอยู่ในแนวหน้าประเทศหนึ่งของโลก แต่ผลการพัฒนาการเติบโตทางตันเศรษฐกิจ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนห่างขึ้นประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ มีประชาชนเพียงร้อยละ 30 มีรายได้เกิน 50,000 บาทต่อคนต่อปี ประชาชนประมาณ 40 ล้านคน จึงมีคุณภาพชีวิตต่ำกว่าผู้มีรายได้อัตราแรงงานขั้นต่ำสำหรับผู้ไร้ฝีมือแรงงานรายได้กว่า 50,000 บาทต่อปี บุคลากรของประชาชนไทย 40 ล้านคน คนจนส่วนใหญ่จาก 40 ล้านคน จึงไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพ อีกทั้งยังไม่มีโอกาสศึกษาอย่างต่อเนื่องถึง 12 ปี เพราะขาดปัจจัยด้านการเงินที่จะให้การศึกษาแก่บุคลากรของตนเอง นโยบายของรัฐต้องการให้การศึกษาแก่ประชาชนตั้งแต่เกิดจนตลอดชีวิต ที่สำคัญ ต้องให้การศึกษาอย่างมีคุณภาพต่อเยาวชนทุกคน ให้มีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง 12 ปี และต้องพัฒนาทั้งระดับชั้นเด็กเล็ก อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย อาชีวศึกษา หรือเทียบเท่า จนถึงอุดมศึกษา ดังนั้น การศึกษาภาคบังคับจึงเป็นการศึกษาของประชาชนทุกคน ที่มีโอกาสได้รับการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพเพื่อไปประกอบอาชีพ และสามารถดำรงชีวิตที่ดีในสังคม ฉะนั้น รัฐบาลจึงมีนโยบายจัดการศึกษาภาคบังคับ จาก 6 ปี เป็น 9 ปี และ 12 ปี

การบริหารการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในอดีต 10 ปีที่ผ่านมา มีปัญหามากมายที่สะสมและไม่ได้รับการแก้ไข ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาภาคบังคับ 6 ปี ให้มีคุณภาพ และหากลำบากที่จะสนองนโยบายขยายการศึกษาภาคบังคับ จาก 6 ปี เป็น 9 ปี 12 ปี เพื่อลดช่องว่างคนจนและคนรวย และให้ประชาชนทุกคน สามารถดำรงคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมได้

เมื่อปี พ.ศ. 2530 กระทรวงศึกษาธิการได้มีโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมา คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้กรมสามัญศึกษา และกรมการศึกษานอกโรงเรียนรับผิดชอบดำเนินการ การดำเนินการมีข้อจำกัดหลายประการ อย่างไรก็ตาม ปีการศึกษา 2532 นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วมีอัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งในและนอกระบบ โรงเรียนเป็นร้อยละ 50.87 มีนักเรียนที่ไม่ได้รับการเรียนต่ออีกประมาณร้อยละ 49.13 หรือประมาณ 352,007 คน ภายหลังจากสำนักงาน

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้รับความเห็นชอบจาก คณะรัฐมนตรีเมื่อ วันที่ 22 พฤษภาคม 2533 ให้ดำเนินการโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2533 ได้ระยะหนึ่ง ในปีการศึกษา 2534 มีอัตราการเรียนต่อ ของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในระบบโรงเรียนเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 60.06 หรือ ประมาณ 605,750 คน ในขณะที่อัตราเรียนต่อนอกระบบโรงเรียนเป็น ร้อยละ 5.04 หรือ ประมาณ 50,803 คน เด็กนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนใหญ่มีอายุ 11 - 12 ปี ยังไม่สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานได้เนื่องจาก กฎหมายห้ามมิให้ใช้แรงงานเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 13 ปี และสิ่งสำคัญอีก ประการหนึ่งคือ ตลาดแรงงานส่วนใหญ่ต้องการแรงงานที่มีคุณภาพ มีการศึกษาอย่างต่ำระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2534 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดำเนินการจัดการขยายโอกาสการศึกษากระจายออกไปให้ทั่วถึง โดยมีเงื่อนไขให้คำนึงถึงความพร้อมด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ สภาพชุมชน ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนควบคู่กับความจำเป็นและความต้องการ นโยบายรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง

ความสำคัญดังกล่าวได้สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของรัฐบาลทุกสมัยที่ได้แถลงไว้ต่อรัฐสภาตามลำดับดังนี้ (คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2539 : 7 - 10)

เปรม ติณสูลานนท์ แถลงต่อรัฐสภา เมื่อ วันพุธที่ 27 สิงหาคม 2529 จะมีการจัดการศึกษาในระดับต่างๆ ดังนี้ ระดับก่อนประถมศึกษาจะขยายการศึกษาระดับอนุบาล ในชนบท ระดับมัธยมศึกษา จะสนับสนุนให้นักเรียนเรียนต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาใหม่แก่ชั้น ระดับอาชีวศึกษา และอุดมศึกษา จะให้ความสำคัญในการผลิตบุคลากรให้ตรงกับความต้องการในการพัฒนาประเทศและตลาดแรงงาน รวมทั้งสอดคล้องกับทรัพยากรและสภาพท้องถิ่น สำหรับการฝึกหัดครู จะผลิตครูที่มีคุณภาพและมีคุณธรรม

ชาติชาย ชุณหะวัณ แถลงต่อรัฐสภา เมื่อ วันพฤหัสบดีที่ 25 สิงหาคม 2531 เร่งรัดการส่งเสริมการอนุบาลชนบท การขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา โดยจัดควบคู่ไปกับการจัดการศึกษาภาคบังคับ และการเตรียมพื้นฐานอาชีพให้กับนักเรียนทุกระดับ เพื่อแก้ปัญหาการว่างงาน ตลอดจนส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม และวินัยของนักเรียนและคนในชาติเป็นพิเศษ

ชาติชาย ชุณหะวัณ แถลงต่อรัฐสภา วันพุธที่ 9 มกราคม 2534 รัฐบาลมุ่งให้ความสำคัญต่อการเร่งขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน การขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี ตลอดจนปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนให้มีเนื้อหาสาระเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการเพิ่มพูนความรู้ผ่านระบบสื่อสารมวลชนต่างๆ

อานันท์ ปันยารชุน แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ วันพฤหัสบดีที่ 4 เมษายน 2534 เร่งขยายโอกาสและบริการทางการศึกษาในและนอกระบบการศึกษา ให้กว้างขวางและ

ทั่วถึง เพื่อยกระดับการศึกษาพื้นฐานให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็น อย่างต่ำ รวมทั้งขยาย การศึกษาปฐมวัยในชนบทเพิ่มขึ้น

ชวน หลีกภัย แดงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2535 รัฐบาลมีความเชื่อว่าการลงทุนทางการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นต่อเอกราชอธิปไตย และความมั่นคง ของประเทศ การเร่งรัดพัฒนาคุณภาพการศึกษาเท่านั้นที่จะส่งผลให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าในทุกด้าน รัฐบาล จะลงทุนทางการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพเด็กเยาวชนและประชาชน เป็นลำดับแรก เพื่อให้ได้ รับการเรียนรู้ที่ถูกต้องและต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยจะเร่งดำเนินการ ขยายการศึกษาภาคบังคับ จาก 6 ปีเป็น 9 ปี เพื่อให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยกำหนดมาตรการและ วิธีการที่เหมาะสม มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างการศึกษาในโรงเรียนและนอกโรงเรียน รวมทั้งสนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่ผู้บกพร่องทางร่างกาย ทางจิตใจและ ผู้ด้อยโอกาส ทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และทั่วถึงทั่วประเทศ

บรรหาร ศิลปอาชา แดงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2538 รัฐบาลมี เจตนาว่าสิ่งที่พัฒนาคนในฐานะเป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งปวง โดยขยายการศึกษา ภาคบังคับพื้นฐาน พร้อมด้วยสวัสดิการอื่นๆ ที่จำเป็นการให้องค์กรปกครองท้องถิ่นเข้ามามี ส่วนร่วม ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่น ส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อขยายการศึกษาให้เข้า ถึงชนบทที่ห่างไกลได้ อย่างทั่วถึง และปรับปรุงสวัสดิการให้แก่ครู อาจารย์และบุคลากรทาง การศึกษาทุกระดับโดยจะดำเนินการ

1. ขยายโอกาสทางการศึกษา ให้เด็กได้รับการพัฒนาความพร้อมในทุกด้านก่อน เข้าเรียนชั้นประถมศึกษา
2. ขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปีให้ทั่วถึงทั้งในและนอกระบบโรงเรียน โดยมีเป้าหมายการขยายภาคบังคับให้ถึง 12 ปีโดยเร็ว พร้อมทั้งจัดสวัสดิการการศึกษาและ สวัสดิการอื่นๆ ที่จำเป็นให้แก่นักเรียน
3. จัดหาทุนการศึกษาและจัดให้มีกองทุนสวัสดิการเงินกู้แก่นักเรียน นักศึกษาที่ ขาดแคลนทุนทรัพย์ ให้มีโอกาสดูแลศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น

ชวลิต ยงใจยุทธ แดงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2539 นโยบายด้านการศึกษา รัฐบาลมุ่งมั่นที่จะพัฒนาด้านการศึกษา และขยายโอกาสให้ทั่วถึงคน ทุกกลุ่ม เพื่อให้การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาคนให้มีขีดความสามารถเต็มตามศักยภาพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นแรงผลักดันที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรือง โดยจะ ดำเนินการ ส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง 12 ปี โดยจะให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษแก่ผู้ยากจน ผู้ด้อยโอกาส และผู้บกพร่องทางร่างกายและ บัญญาตามความจำเป็น

ชวน หลีกภัย แดลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 20 พฤศจิกายน 2540 นโยบายการศึกษา กำหนดแผนการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐจะจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายและจัดให้มีกฎหมายการศึกษาแห่งชาติ ตลอดจนการปรับปรุงการจัดการศึกษาทุกระดับ ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้การศึกษาเป็นสื่อสร้างเสริมความรู้ และปลูกฝังจิตสำนึกเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสนับสนุนการค้นคว้าการวิจัยในศิลปวิทยาการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปและวัฒนธรรมของชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2543 ข : 13)

ทักษิณ ชินวัตร แดลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่จันทร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 นโยบายด้านการศึกษาเป็นนโยบายข้อ 11 โดยแยกเป็นนโยบายการศึกษา 12 ข้อ ด้านศาสนา 3 ข้อ และด้านวัฒนธรรม 4 ข้อ สำหรับนโยบายทางการศึกษา มุ่งเน้นการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งความรู้ อันเป็นเงื่อนไขไปสู่ระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ ให้คนไทยทั้งปวงได้รับโอกาสเท่าเทียมกันที่จะเรียนรู้และฝึกอบรมได้ตลอดชีวิต มีปัญญาเป็นทุนไว้สร้างงานและสร้างรายได้ นำประเทศให้รอดพ้นวิกฤตเศรษฐกิจและสังคม โดยยึดหลัก การศึกษาสร้างชาติ สังคมและสร้างงาน (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2544 : 8)

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2544 ก : 26) นอกจากด้านปริมาณแล้วด้านคุณภาพ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ก็ถือว่าเป็นหัวใจสูงสุดในการจัดการศึกษา จึงได้มีนโยบายด้านประกันโอกาสทางการศึกษา โดยได้พยายามทำทุกอย่างเพื่อที่จะให้เด็กไทยทุกคนเกิดคุณภาพ ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคม เป็นคนดี คนเก่ง และมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง โดยนอกจากจะจัดหาสื่อการเรียนการสอนที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่มาให้เด็กได้เรียนรู้แล้ว ก็ยังได้เร่งพัฒนาการจัดการศึกษา เพื่อนำไปสู่การประกันคุณภาพทั้ง 3 ด้าน ซึ่งได้แก่ มาตรฐานนักเรียน มาตรฐานการเรียนการสอน มาตรฐานการบริหาร นอกจากนี้ก็ได้เร่งดำเนินการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในชีวิตจริง โดยการจัดกิจกรรมกระตุ้นและปลูกกระแสรู้ให้เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับเรื่องนี้หลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นงานสมัชชาเด็ก งานวาระแห่งชาติ ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ พระมหาชนากับชีวิตจริงของฉันทน์ หรือการเข้าร่วมการจัดนิทรรศการปี 2000 นอกจากนี้ก็ได้มีการอบรมให้ความรู้ครู พัฒนาครูแกนนำ ครูต้นแบบโรงเรียนปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ พร้อมทั้งการสร้างเครือข่ายต่างๆ อย่างมากมาย

ส่วนด้านสุขภาพร่างกายก็ได้พยายามจัดหาอาหารกลางวัน ให้นักเรียนได้รับประทาน อิ่มทุกคนทุกวัน ด้วยรูปแบบต่างๆ การจัดอาหารเสริม (นม) ให้เด็กตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 4 ได้ดื่มฟรีทุกวัน การประกันชีวิต การประกันสุขภาพ เพื่อให้นักเรียน ได้รักษาฟรี

ยามเจ็บป่วย จากกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าวที่จัดขึ้นก็ส่งผลให้เด็กได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ ที่ทุกคนมีอยู่ทุกด้านอย่างแท้จริง

ส่วนด้านประสิทธิภาพการบริหาร สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ก็ได้แสวงหา ระดมสรรพกำลังและทรัพยากร เพื่อนำมาใช้ในการจัดการศึกษาอย่างเต็มที่ โดยมี การกระจายอำนาจการตัดสินใจในด้านการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการและการจัดซื้อจัดจ้าง ให้กับโรงเรียนดำเนินการเอง เพื่อลดขั้นตอนการดำเนินงานพร้อมทั้งส่งเสริมให้องค์กรท้องถิ่น กรรมการโรงเรียน ผู้ปกครองและชุมชน เข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบริหาร และตรวจสอบการจัดการศึกษาในท้องถิ่นของตนเอง ทำให้ปัจจุบันนี้โรงเรียนได้พัฒนาและจัดการศึกษาเป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ก็ได้มีการพัฒนาคุณภาพ โรงเรียนขนาดเล็กให้มีประสิทธิภาพ โดยมีการยุบโรงเรียนการตั้งเครือข่าย สหวิทยาเขต เครือข่ายโรงเรียนศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้ เครือข่ายโรงเรียนอนุบาลระดับอำเภอ ส่วนนี้ก็ทำให้ การบริหารการศึกษาส่งผลต่อการพัฒนาด้านคุณภาพมากขึ้น

ด้านความปลอดภัย ให้กับนักเรียน ก็ได้มีนโยบายและจัดกิจกรรม หลากหลายที่จะ ประกันว่าเด็กที่มาเรียนในโรงเรียนจะต้องปลอดภัยทั้งทางด้านยาเสพติด อบายมุข และ การ ทะเลาะวิวาท รวมถึงอุบัติเหตุต่างๆ นอกจากนี้ก็ได้มีการดูแลเด็กให้ได้รับการปกป้องคุ้มครอง สิทธิทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยได้ร่วมมือกับองค์กรทั้งภายนอกและภายใน จัดตั้งศูนย์ พิทักษ์คุ้มครองเด็กขึ้นทุกจังหวัด ให้เด็กได้รับการดูแลทั้งด้านความปลอดภัยและสิทธิมากยิ่งขึ้น

ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ (2543 : 21-23) กล่าวไว้ว่า จากพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ.2542 หมวดที่ 2 เป็นเรื่องสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา บุคคลมีสิทธิและโอกาส เสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีอย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่ เก็บค่าใช้จ่าจ่าย ตรงนี้เป็นการบังคับรัฐไม่ได้บังคับประชาชน ถือเป็นสิทธิที่ประชาชนคนไทยพึง ได้รับ และบังคับรัฐว่ารัฐต้องจัดให้ได้อย่างทั่วถึง มีคุณภาพ และไม่เก็บค่าใช้จ่าจ่าย อย่างไรก็ตาม การศึกษามหาศตวรรษที่ 21 นี้ไม่ใช่ว่าการศึกษาภาคบังคับ แต่เป็นการให้สิทธิที่ประชาชนจะพึง ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี, โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าจ่าย หมายความว่า บังคับรัฐ ให้รัฐจัดให้ตามสิทธิที่ประชาชนจะพึงมี ประชาชนอาจจะไม่ได้รับก็ได้ มีสิทธิและไม่ใช้สิทธิก็ได้ แต่เป็นหน้าที่ที่รัฐต้องจัดบุคคลผู้พิการด้อยโอกาสที่มีความสามารถพิเศษ มีสิทธิและโอกาสใน การได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ เน้นลงไปด้วยว่าการที่จะจัดให้กว้างขวาง ทั่วถึงต้อง คำนึงถึงบุคคลผู้พิการและด้อยโอกาสเป็นประเด็นสำคัญด้วย วันนี้เป็นวันแรกที่พระราชบัญญัติ การศึกษาเน้นเรื่องคนพิการไว้เป็นพิเศษ ที่พิเศษไปกว่านั้นก็คือ ให้เกิดความหลากหลายในแง่ ผู้จัด ไม่ว่าจะเป็น บิดา มารดา ชุมชน องค์กรต่างๆ มีสิทธิจัดการศึกษาแล้วก็ได้รับประโยชน์ ในการส่งเสริมการจัดการศึกษาที่รัฐจะจัดมาส่งเสริมด้วยดังนั้นที่กล่าวกันว่า การศึกษาทางเลือก ซึ่งจะมีบางกลุ่มที่เคลื่อนไหวอยู่บอกว่าเขาไม่ต้องการส่งลูกเข้าเรียนและขอจัดเองได้หรือไม่โดย จัดในแนวที่เขาคิดว่าดีสำหรับบุตรหลานของเขาเอง ซึ่งเดี๋ยวนี้อาจอยู่ในสังคมไทยที่หลายคน

หลายกลุ่ม รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้านในบางภาค จัดการศึกษาในแนวที่เขาคิดว่าเป็นประโยชน์กับเด็ก แต่เดิมทำไม่ได้เพราะกฎหมายที่มีอยู่ไม่ได้รับรองในรูปแบบนี้ แต่กฎหมายฉบับนี้รับรองการจัดโดยบิดา มารดา จัด บุคคลจัด ชุมชนจัดองค์กรจัด นอกเหนือจากสถานศึกษาก็ได้ แต่จำกัดไว้เฉพาะการศึกษา ชั้นพื้นฐาน 12 ปี

การจัดการศึกษาภาคบังคับยังมีอยู่แต่ไม่ใช่ 12 ปีเดิมการศึกษาภาคบังคับเพียง 6 ปี แล้วรัฐพยายามขยายการจัดการศึกษาภาคบังคับเป็น 9 ปี ขณะนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนดว่า การศึกษาภาคบังคับ 9 ปี จากอายุย่างเข้าปีที่ 7 จนถึงเข้าปีที่ 16 ก็หมายความว่า เขาขยายการศึกษาภาคบังคับอีก 3 ปี เพราะฉะนั้น การศึกษาระดับพื้นฐาน 12 ปี กับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี มันทับซ้อนกันอยู่ 9 ปี เช่นขณะนี้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้นำจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ไปจนถึงชั้นมัธยมปลายรวมอาชีวศึกษาด้วยการศึกษาภาคบังคับก็นับจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แต่จะไปสิ้นสุดที่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นไม่ถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

การเตรียมการรองรับการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 17 กำหนดให้จัดการศึกษาภาคบังคับเป็น 9 ปี คือระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาตอนต้นปัจจุบัน อันที่จริงความพยายามที่จะให้เด็กได้มีระดับการศึกษาสูงขึ้นไปเป็น 9 ปี สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เริ่มดำเนินการมาแล้วตั้งแต่ปีการศึกษา 2533 ตามนโยบายขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของรัฐบาลและกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งช่วยให้เด็กซึ่งจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และเกือบทั้งหมดเป็นเด็กในชนบทได้รับการศึกษาต่อในระดับชนบท ได้เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามโครงการที่อยู่ในปัจจุบันประมาณ 600,000 คน โดยไม่ต้องบังคับ

เมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 17 กำหนดให้การศึกษาภาคบังคับเป็น 9 ปี และจะมีผลบังคับตามกฎหมายหลังปี พ.ศ. 2545 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งคณะนี้เป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาภาคบังคับ 6 ปี ตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2523 จึงได้เตรียมการเพื่อพร้อมในการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ตามกฎหมายกำหนด โดยเริ่มในปีงบประมาณ 2543 กำหนดให้หน่วยงานในสังกัดได้เริ่มดำเนินการที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับความแตกต่างแต่ละพื้นที่ นำผลไปขยายใช้เมื่อต้องดำเนินการจริงตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนด

ปีงบประมาณ 2543 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดนโยบายและจุดเน้นการดำเนินงานเพื่อเตรียมการเข้าสู่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ตามกรอบนโยบาย 4 ด้าน ต่อเนื่องเชื่อมโยงจากที่ได้ดำเนินการมาแล้วตั้งแต่ปลายปีการศึกษา 2540 เพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 43

ที่กำหนดให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี อย่างทั่วถึงมีคุณภาพโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 17 ที่กำหนดให้จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 9 ปี สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในปัจจุบัน จึงกำหนดนโยบายและจุดเน้นการดำเนินการนำร่องการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 9 ปี โดยให้ทุกอำเภอดำเนินการอำเภอละ 1 เขตพื้นที่ไม่น้อยกว่า 1 ตำบลโดยแจ้งเรื่องนี้ให้สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแล้ว ตามหนังสือที่ ศษ 1103/1804 ลงวันที่ 11 พฤศจิกายน 2542 และหนังสือที่ ศษ 1180/1295 ลงวันที่ 23 ธันวาคม 2542 ดังนี้ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ดำเนินการคัดเลือกพื้นที่ทดลองจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 9 ปีในทุกอำเภอ ละไม่น้อยกว่า 1 ตำบลตามความเหมาะสม เป็นพื้นที่พัฒนาการศึกษาทั้ง 4 นโยบายแบบองค์รวมโดยการบริหารจัดการรูปแบบคณะกรรมการ และระบบเครือข่ายโรงเรียนสหวิทยาเขต เพื่อใช้ทรัพยากรทุกด้านร่วมกัน สร้างองค์ความรู้และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาและพัฒนาให้รู้รูปแบบการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 9 ปี ใน 1 เขตพื้นที่การศึกษา สำหรับนำผลไปขยายการจัดใน เขตพื้นที่การศึกษาระดับพื้นฐานในส่วนของการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 9 ปี ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กำหนด

เป้าหมาย

1. มีเขตพื้นที่จัดนำร่องการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 9 ปี อำเภอละอย่างน้อย 1 ตำบล
2. จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 9 ปีใน 1 ตำบล ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าทุกด้านแบบองค์รวมตามนโยบาย 4 ด้าน คือ ด้านโอกาสทางการศึกษา ด้านคุณภาพการศึกษา ด้านประสิทธิภาพการศึกษา และด้านความปลอดภัยของนักเรียน โดยในปีงบประมาณ 2543 เป้าหมายด้านโอกาสทางการศึกษาเป็นลำดับความสำคัญแรก

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537 : 2 - 4) ได้กำหนดกรอบแนวคิดพื้นฐานของผู้บริหารโรงเรียน ในการวางแผนยุทธศาสตร์การบริการโรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 9 ปี ให้มีภาพงานทดลองมุ่งเน้นอนาคต เพื่อพัฒนาตนเอง จะนำไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติงานบริหาร โรงเรียนมีแนวคิดพื้นฐานดังนี้

1. ภารกิจหลักสำคัญของโรงเรียนประถมศึกษา คือการสร้างเสริมพัฒนาการของนักเรียนทุกด้านทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม ให้เต็มตามวัยและศักยภาพ โดยมีหลักสูตร ประถมศึกษาและมีมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นกรอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
2. ในการปฏิบัติภารกิจให้บรรลุผลนั้น โรงเรียนจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายในอนาคตให้ชัดเจนที่สำคัญคือเป้าหมายที่เป็นคุณภาพของนักเรียนที่คาดหวังว่าจะอยู่อย่างเป็นสุขในสังคมเป็นคนที่มีความรู้ มีความรับผิดชอบต่อสังคม โรงเรียนจะต้องมีภาพงานที่ชัดเจนที่จะประกันได้ว่า เมื่อปฏิบัติงานเสร็จแล้ว จะเกิดผลที่คาดหวังได้

3. องค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้ผู้บริหารโรงเรียน กำหนดเป้าหมายในอนาคตและสร้างภาพงานที่จัดการศึกษาเกินกว่า 6 ปี เป็น 9 ปี ได้ชัดเจนที่จะประกันได้ว่าเมื่อปฏิบัติงานเสร็จแล้วจะเกิดผลตามเป้าหมายที่คาดหวังไว้ได้นั้น โรงเรียนจะต้องมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.1 มีระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อวางแผนพัฒนาโรงเรียน

3.2 มีระบบการวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์

3.3 มีระบบการจัดงานที่เน้นผลในตัวเด็กนักเรียนและส่งเสริมให้ครูได้ใช้ความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่และเต็มความสามารถ

3.4 มีระบบการติดตามและประเมินผลที่เน้นผลงาน

3.5 มีระบบการเผยแพร่ขยายผลเป็นประจำและต่อเนื่อง

4. โรงเรียนจะประสบผลสำเร็จในการทำงานนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีความไวในการปรับเปลี่ยนแปลง เลือกและตัดสินใจ ซึ่งถ้าทำได้ในระดับโรงเรียนจะเกิดความรวดเร็วทันเหตุการณ์ ง่ายต่อการแก้ปัญหา โรงเรียนจึงต้องมีกลไกในการวิเคราะห์งาน การเลือกงาน การตัดสินใจ การลงมือทำ และการควบคุมตนเอง

5. ผู้บริหารโรงเรียนต้องปลูกฝังค่านิยม และวิธีการในการพัฒนาตนเองของบุคลากรในโรงเรียน ถ้าสร้างได้เป็นนิสัยในบุคลากรทุกฝ่ายของโรงเรียน รวมทั้งนักเรียน ก็จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนและผู้นำทุกระดับ

สมุน อมรวิวัฒน์ (2530 : 18) ได้ให้ความเห็นว่า การจัดการศึกษาภาคบังคับก็คือการจัดการศึกษาโดยมีกฎหมายบังคับให้เข้าเรียนในระบบโรงเรียน ถ้าเรียนที่อื่นไม่เข้าการศึกษาภาคบังคับ จะต้องเข้าเรียนในระบบโรงเรียนตามที่ช่วงอายุกำหนดให้ และจะต้องเป็นการศึกษาให้เปล่า โดยถือเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องเป็นผู้จัดให้ทั้งหมด ถ้าประชาชนทั่วไปไม่เข้าเรียนตามที่บังคับแล้ว จะต้องมีการลงโทษ การลงโทษนั้นจะต้องลงโทษเฉพาะประชาชน แต่ถ้ารัฐไม่สามารถจัดการศึกษาภาคบังคับได้อย่างทั่วถึงจะไม่มีโทษ

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2530 : 29) ให้ความเห็นว่า คำว่าการศึกษาภาคบังคับนั้น ก็คือการกำหนดให้คนเข้าเรียนตามกฎหมายหรือการขยายโอกาสให้นักเรียนได้เรียนเพิ่มขึ้นซึ่งชุมชนคิดว่าการศึกษาคือการลงทุน และฐานะทางเศรษฐกิจตามสภาพปัจจุบันไม่คุ้มกับการลงทุน การขยายโอกาสจาก 6 ปี เป็น 9 ปี เป็นการลงทุนที่ยากเกินไป ดังนั้นรัฐบาลต้องประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับรู้และเข้าใจ และต้องกลับไปดูหลักสูตรและการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการดำรงชีพของชุมชน จะทำวิธีใดที่จะทำให้ชาวบ้านแย่งกันเข้าเรียน ควรให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรการศึกษาและกระจายอำนาจทางการศึกษา เพราะเป็นการศึกษาสำหรับหลักสูตรของลูกหลาน เขาควรมีโอกาสร่วมกำหนดหลักสูตรการศึกษาเอง

เตโช สวานนท์ (2530 : 47) ให้ความเห็นว่า การศึกษาภาคบังคับในประเทศไทย มีอยู่ แต่ไม่อยู่ในลักษณะพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับแต่อยู่ในลักษณะซ่อนอยู่ในประถมศึกษา ซึ่งได้ดำเนินการมาแล้วหลายสิบปี ผลกระทบของการจัดการศึกษาภาคบังคับ หรือคำ

นิยมที่พึงมีต่อการศึกษาภาคบังคับที่กระทบต่อความรู้สึกของประชาชนนั้นได้เกิดขึ้นแล้วอย่างน้อย 3 - 4 ศตวรรษ การมีการศึกษาหลักจริงๆ แล้วพระราชบัญญัติการศึกษานั้นมีอยู่แต่ไม่ได้ชื่อว่า พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ และขอทำความเข้าใจว่าบังคับเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะการในปัจจุบันคือสังคมไม่ค่อยรับกับคำนี้จะเน้นด้วยคำนี้อาจเป็นด้วยคำที่ไม่พึงประสงค์ที่จะฟังในชั้นแรก คำคำนี้ความจริงก็เป็นคำธรรมดาๆ ที่แปลมาจาก Compulsory Education มาแปลเป็นการศึกษาภาคบังคับ การศึกษาก่อนนี้อาจจะไม่ใช่ภาคบังคับก็ได้ แต่เป็นการศึกษาที่จำเป็นต่อประชาชนพลเมืองส่วนใหญ่เป็นการหลีกเลี่ยงความรู้สึกเบื้องต้นว่าเป็นการบังคับหรือไม่บังคับอย่างไร ทั้งๆ มีพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับอยู่แล้วว่านิยามของพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับคงหมายถึงการศึกษาภาคบังคับมีความจำเป็นพื้นฐานต่อประชาชนพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อการดำรงชีพอย่างมีความสุขตามควรแก่อัตภาพในสังคมที่เป็นจริง ฉะนั้นคงต้องทำความเข้าใจเพราะเข้าใจไขว่เขวกันอยู่อย่างมากแล้ว เราก็มาดูพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับของเรานั้นไปอยู่ใน พระราชบัญญัติประถมศึกษา ฉะนั้นคงเข้าใจชัดเจนว่า การศึกษาภาคบังคับนั้นไม่ใช่การประถมศึกษา เรื่องการประถมศึกษาเป็นเรื่องของทฤษฎีทางจิตวิทยา แต่เรื่องการศึกษาภาคบังคับเป็นเรื่องของความเหมาะสมที่จัดให้การศึกษานั้น ควรจะมีขั้นเรียนตามความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรัฐ ฉะนั้นในหลายประเทศจึงใช้คำว่า ระบบโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ชั้นหรือเกรดคือ เกรด 1 + 2 - 3 - 4 - 5 - 6 ก็ตามความรู้สึกของการแบ่งชั้นประถมก้าวไปประถมจึงไม่เกิด เมื่อมาพิจารณาว่าการศึกษาภาคบังคับ ในสภาวะการสังคมที่เป็นจริงอยู่ข้างหน้านั้น เราควรจะต้องคิดว่าการศึกษาที่จำเป็นเหมาะสมเป็นไปได้ เพราะการศึกษาภาคบังคับเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพราะฉะนั้น จึงต้องจัดการศึกษาอย่างมีระบบพื้นฐานในระบบ โรงเรียน

วิเวก ปางพุดพิพงษ์ (2530 : 27) ให้ความเห็นว่า การศึกษาภาคบังคับ นั้นแยกประเด็นความคิดออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ปัจจุบันมีเด็กจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วเรียนต่อในระบบโรงเรียนประมาณร้อยละ 42 - 43 และเรียนต่อนอกระบบโรงเรียนมาหลักสูตรระดับ 3, 4 ของการศึกษาผู้ใหญ่ประมาณ 59,000 คน ขณะนี้ถ้าจะขยายการศึกษาในระบบโรงเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจาก ร้อยละ 42 - 48 เป็นร้อยละ 45 - 50 พอมีทางจะทำได้ แต่ก็ขึ้นอยู่กับสภาพทางเศรษฐกิจต่างๆ

สิปปนนท์ เกตุทัต (2530 : 23) ให้ความเห็นว่า การขยายการศึกษาให้ประชาชน มีความรู้สูงขึ้นดีแต่ประเด็นอยู่ที่ว่าควรบังคับหรือไม่และไม่ว่าบังคับหรือไม่บังคับจะทำอย่างไร ดำรงในแง่จิตวิทยาการศึกษา นั้น การให้ได้รับการศึกษาสูงจนถึงมัธยมศึกษาชั้นดี แต่เพราะมัธยมศึกษาเป็นช่วงเชื่อมต่อระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ เชื่อมระหว่างการเมืองและการไม่เมืองเชื่อมระหว่างหลายแห่งหลายมุมทางการศึกษาสรุปในแง่การศึกษาดีในแง่การเมืองดีแน่ ประชาชนได้มีความรู้สูงขึ้น ในแง่ความมั่นคงยิ่งดีขึ้นไปอีก ในแง่สังคมก็ดียิ่งเหมือนกัน ในแง่ของอนาคตต้องอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นหัวใจที่สำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

ตั้งนั้นการขยายการศึกษาในความคิดน่าจะขยายขึ้นข้างบน

เดิม แยม์เสมอ (2533 : 25) ได้กล่าวว่า ทางราชการได้ประกาศขยายการศึกษาภาคบังคับนั้นเป็นการบังคับของทางราชการ เพื่อให้ประชาชนสนใจ และเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น ถึงแม้จะมีเด็กเข้าเรียนไม่ถึงร้อยละ 100 แต่ก็ยังมีเด็กได้เข้ารับการศึกษามากกว่าการที่ไม่มีการกำหนดให้มีการบังคับ

สมชัย วุฒิปรีชา (2533 : 8 - 9) ได้กล่าวว่า การระดมสรรพกำลังทั้งหมดของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ตอนสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 คือ ปี 2538 เป็นอย่างช้าสามารถขยายการศึกษาภาคบังคับได้ครบทุกตำบล คือ 5,000 ตำบล โครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 8 ปี เป็น 9 ปี ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โครงการนี้นำร่องเป็นเวลา 2 ปี เพื่อติดตามผลและเก็บข้อมูลรายงานต่อรัฐบาลว่า โครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับนี้ได้ผลเป็นอย่างไรซึ่งหากติดตามดูแล้วได้ผลเป็นที่น่าพอใจก็ดำเนินการต่อไปโดยขยายไปในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศและหากผลงานที่ผ่านมาไม่ประสบผลสำเร็จรัฐบาลก็อาจไม่ให้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติดำเนินการต่อไป แต่จะมอบหมายให้โรงเรียนมัธยมศึกษาสามัญศึกษาดำเนินการ อย่างไรก็ตามการขยายการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี หากมีการประกาศเป็นกฎหมายออกมาก็ต้องร่วมกันทั้ง สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมการศึกษาเอกชนโรงเรียนและกรมสามัญศึกษา ขณะนี้คณะกรรมการของกระทรวงศึกษาธิการกำลังพิจารณากฎหมายการศึกษาภาคบังคับอยู่คาดว่าจะเสร็จสิ้นภายในปี พ.ศ. 2534 นี้

ในขณะที่เดียวกันกรมวิชาการการศึกษาสภาผู้แทนราษฎร เสนอให้ยกเลิกโครงการนำร่องการศึกษาภาคบังคับโดยให้ขยายเป็นการศึกษา 9 ปี ในทันทีว่าหากจะทำตามความคิดเห็นที่กรมวิชาการเสนอมาจริงก็ต้องมีงบประมาณเพิ่มขึ้นเพราะโครงการนำร่องที่ทำอยู่มีงบประมาณน้อยและการนำร่องเพื่อศึกษาสภาพปัญหาเท่านั้น การจะให้ขยายการศึกษาเป็น 9 ปี ในทันทีต้องมีการพิจารณาว่า ในแต่ละปีจะมีการประกาศขยายการศึกษาในพื้นที่จำนวนเท่าใดโดยเฉพาะในส่วนที่ทำพร้อมและทำได้ เช่นเดียวกับขยายจาก 4 ปี เป็น 6 ปี ก็เป็นการค่อยเป็นค่อยไปในบางพื้นที่ กรณีที่มีผู้กล่าวหาว่ามีมัธยมศึกษาไม่มีความพร้อมสู่ประถมศึกษาชั้น

เทียนชัย สวัสดิ์พันธ์ (2533 : 8) ได้กล่าวว่า ปัญหาการศึกษาในระดับพื้นฐานของไทยไม่ควรเอาระยะเวลาเป็นเครื่องผูกมัด การประถมศึกษาควรมีการเตรียมความพร้อมมากกว่าในการดำเนินงานที่จะทำให้ได้ตามระยะเวลา หากเร่งรัดมาก ๆ จะไม่มีคุณภาพ การกำหนดว่าปี 2538 จะขยายการศึกษาภาคบังคับให้ได้ 9 ปี ทุกพื้นที่ควรพิจารณาอีกครั้ง ต้องมองให้รอบคอบโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้เป็นหลัก

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 17) สรุปการพัฒนาการศึกษาไว้ว่า การพัฒนาการศึกษาทำให้คนมีความรู้ ทักษะ ความสามารถสูงขึ้นและนำความรู้ไปพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมให้ก้าวหน้าไป ปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีความซับซ้อนและก้าวหน้าขึ้นมาก ทำให้รัฐบาล นักวิชาการ และผู้บริหารการศึกษาระดับสูงมองเห็นว่า การศึกษามัธยมศึกษา 6 ปี ในระดับประถมศึกษาไม่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ประกอบกับนักเรียนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในประเทศไทย ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 11 - 12 ปี ซึ่งไม่สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานตามที่กฎหมายกำหนดได้ สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ สภาพความต้องการของตลาดแรงงานส่วนใหญ่ต้องการแรงงานที่มีคุณภาพ การศึกษาอย่างต่ำระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 รัฐบาลจึงจัดโครงการขยายโอกาสทางการศึกษามัธยมศึกษาชั้นพื้นฐานขึ้น เพื่อไม่ให้นักเรียนที่ไม่ได้ศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาได้มีโอกาสศึกษาต่อหลังจากที่เรียนจบ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างน้อย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 9) ได้กำหนดนโยบายระยะสั้นของกระทรวงศึกษาธิการ ไว้ชัดเจนว่า เร่งจัดการขยายโอกาสและบริการทางการศึกษา ให้กว้างขวางและทั่วถึงทั้งในเมืองและชนบท โดยจัดบริการการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนเพื่อยกระดับการศึกษามัธยมศึกษาชั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างน้อย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 10) สรุปแนวคิดของ ผอ. สวัสดิ์พานิช อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ไว้ว่า ควรให้กระทรวงศึกษาธิการกำหนดแนวดำเนินงานการจัดการศึกษาภาคบังคับไว้ ดังนี้

1. ให้รับนักเรียนที่จบชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 เข้าเรียนต่อมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้ร้อยละ 100 ในปีการศึกษา 2540 ซึ่งเป็นปีแรกของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 8
2. ให้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เป็ดยขยายชั้นมัธยมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาเพิ่มเติม จากโครงการนำร่องการขยายโอกาสทางการศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 2534 จำนวน 1,000 ห้องเรียน ปีการศึกษา 2535 จำนวน 1,000 ห้องเรียน ปีการศึกษา 2536 จำนวน 1,000 ห้องเรียนและปีการศึกษา 2537 จำนวน 984 ห้องเรียน รวมโครงการนำร่อง 216 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 4,200 ห้องเรียน
3. ให้กรมสามัญศึกษารับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 7
4. ให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน รับนักเรียนตามแผน 4
5. ให้กรมการศึกษานอกโรงเรียนขยายการรับนักเรียนมากขึ้นกว่าที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 7

กระทรวงศึกษาธิการ (2540 : 2 - 4) ได้สรุปปัญหาการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาของไทยในอดีต 10 ปีที่ผ่านมา ไว้ดังนี้ การจัดการศึกษาของไทยมีปัญหามากมายที่สะสมและไม่ได้รับการแก้ไข ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษากademically 6 ปี ให้มีคุณภาพและยากลำบากที่จะสนองนโยบายขยายการศึกษากademically จาก 6 ปีเป็น 9 ปี เป็น 12 ปี เพื่อลดช่องว่างระหว่างคนจนคนรวย และให้ประชาชนทุกคนสามารถดำรงคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมได้ ปัญหาต่างๆของกระทรวงศึกษาธิการดังกล่าวที่สะสมมาเป็นเวลา 10 ปี พอสรุปเป็นประเด็นปัญหาสำคัญ ได้ดังต่อไปนี้

1. งบประมาณของกระทรวงไม่พอเพียง งบประมาณร้อยละ 82 เป็นงบเงินเดือนและค่าใช้จ่ายประจำมีงบลงทุนพัฒนาการศึกษาเพียงร้อยละ 18 ซึ่งไม่สอดคล้องกับงบประมาณของประเทศที่มีงบลงทุนพัฒนาดังประมาณร้อยละ 40
2. การบริหารงานที่ไม่เป็นเอกภาพ
3. นโยบายและแผนการศึกษาไม่ชัดเจนและไม่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและไม่ทันโลกยุคโลกาภิวัตน์
4. ปัญหาบุคลากรครูขาดแคลน ซึ่งกระทรวงศึกษาไม่เคยมีแผนการแก้ไขที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้ครูขาดแคลนมากในโรงเรียนชนบท
5. การใช้งบประมาณไม่มีประสิทธิภาพ การจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์ที่ต่อคุณภาพกำหนดคุณลักษณะเฉพาะที่หละหลวม ของที่จัดซื้อมักอิงราคาถูกโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพ วัสดุอุปกรณ์ และครุภัณฑ์ที่จัดหาให้โรงเรียน มักจะใช้งานไม่ได้
6. หลักสูตรกระบวนการเรียนการสอน ไม่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในการพัฒนาประเทศในยุคปัจจุบัน นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนไม่สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้มาปฏิบัติงานได้
7. ข้าราชการไม่ได้รับสวัสดิการและเงินเดือนที่เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน
8. นักเรียนทุกระดับในโรงเรียนของรัฐได้รับการจัดสรรค่าบำรุงการศึกษา ค่าใช้จ่ายวัสดุสิ้นเปลืองต่อคนตามที่กระทรวงการคลังกำหนด อัตราค่าบำรุงการศึกษา ของมัธยมศึกษาไว้ต่ำสุด กระทรวงศึกษาธิการกำหนดเมื่อปี 2520 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามค่าของเงินบาทเงินออกหนุน ที่กระทรวงให้กับโรงเรียนของรัฐของนักเรียนต่อคน จึงไม่เพียงพอและขาดแคลนในการจัดการศึกษา
9. ขาดการวางแผนการใช้สถานศึกษาต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดคิดแต่สร้างสถานศึกษาใหม่ทั้ง ๆ ที่สามารถขยายรับนักเรียนของสถานศึกษาปัจจุบันได้
10. ระบบการบริหารบุคคลถูกอิทธิพลการเมืองแทรกซ้อนมากเกินไป การพิจารณาความดีความชอบและการเลื่อนตำแหน่ง ไม่อิงความสามารถ
11. ขาดการอบรมและพัฒนาครูผู้สอนอย่างต่อเนื่อง

12. การจัดการป้องกันน้ำท่วม ไม่ส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารงานซึ่งกันและกันมี
ตำแหน่งที่จัดตั้งภายในของแต่ละกรม ในกระทรวงมากเกินไป

13. ขาดการนำชุมชนมาช่วยพัฒนาการศึกษาอย่างจริงจัง ผู้บริหารโรงเรียนมักต้อง
การบริหารโรงเรียนด้วยความคิดและนโยบายของตนเองแต่ผู้เดียว

14. ขาดการนำทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยการจัดการจัดการเรียนการสอน
เพราะโรงเรียนไม่ได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่าย

15. มีปัญหาเรื่องร้องเกี่ยวกับยาเสพติดในสถานศึกษา

16. ขาดนโยบายและแผนที่ชัดเจน ในการนำบุตรหลานของคนที่มีรายได้ต่ำกว่า
50,000 บาทต่อปีเข้าศึกษาวิชาชีพในโรงเรียนอาชีวศึกษา เพื่อพัฒนาฝีมือแรงงานที่จะเป็น
ตัวป้อนให้กับสถานประกอบการที่ขาดแคลนบุคลากร ทำให้บุตรหลานของประชาชน ที่ยากจน
ไม่มีโอกาสทำงานที่มีรายได้สูง

17. ผู้บริหารของกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งระดับอำเภอ จังหวัด กระทรวงไม่ได้
เข้าไปตรวจสอบและสัมผัสโรงเรียนเพื่อแก้ปัญหาอย่างจริงจัง ผู้บริหารมักแก้ปัญหาจากข้อมูล
ในเอกสาร และมักจำกฎระเบียบผิดๆ ที่จะเป็นอุปสรรคในการแก้ปัญหาต่างๆ

18. โรงเรียนส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ทรุดโทรม ไม่เคยมีการบำรุงรักษาเพราะไม่เคย
ได้รับงบประมาณ

19. อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ที่เป็นสื่อการเรียนการสอนในสถานศึกษาขาดแคลนห้องเรียน
ห้องประกอบการขาดแคลน

20. ขาดหลักสูตรที่สอดคล้องต่อการปฏิบัติในท้องถิ่น ชุมชน วิถี การอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อม และประชาธิปไตย

รัฐบาลได้กำหนดนโยบายการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีนโยบายสำคัญ คือ
การพัฒนาคุณภาพการศึกษา ให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
การขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี และ 12 ปี อย่างเร่งด่วน ให้ส่งเสริมศาสนา
จริยธรรม คุณธรรม และอนุรักษ์ศิลป วัฒนธรรมเพื่อสืบทอดเอกลักษณ์ประเทศไทย

กระทรวงศึกษาธิการ (2541 : 8) ได้สรุปไว้ว่าการศึกษาระดับประถมศึกษา เป็น
การศึกษาภาคบังคับโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายในสถานศึกษาของรัฐ เพื่อมุ่งวางรากฐานให้ผู้เรียนได้
พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และความสามารถขั้นพื้น
ฐาน ให้สามารถลงมืออ่านออก เขียนและคำนวณได้ ปีการศึกษา 2540 มีเด็กได้รับการ
ศึกษาระดับนี้ ร้อยละ 90.80 ของประชากรกลุ่มอายุ 6 – 11 ปี ซึ่งมีจำนวน 5.90 ล้านคน
แต่อัตราการคงอยู่ของนักเรียนในปีเดียวกันมีเพียงร้อยละ 74.28 แม้ว่าการศึกษาในระดับนี้
มีเจตนาธรรมที่จะจัดให้กับทุกคน แต่ก็ยังมีส่วนหนึ่งไม่ได้รับการศึกษาและส่วนหนึ่งออกกลางคัน
สำหรับด้านคุณภาพผู้จบบางส่วนยังอ่าน เขียน และคำนวณไม่ค่อยได้โดยเฉพาะเด็กในพื้นที่
ห่างไกล

ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณธรรม ความรู้ ความสามารถและทักษะต่อระดับประถมศึกษาให้ผู้เรียนได้ค้นพบความต้องการ ความสนใจและความถนัดของตนเอง ทั้งในด้านวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนมีความสามารถในการประกอบการทำงานและอาชีพตามควรแก่วัย และกำหนดให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อจากระดับประถมศึกษาในปีการศึกษา 2540 มีอัตราการเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ร้อยละ 94.80 ของผู้ที่จบประถมศึกษาปีที่ 6 คิดเป็นร้อยละ 76.22 ของประชากรกลุ่มอายุ 12 - 14 ปี ซึ่งมีจำนวน 3.38 ล้านคน ด้านคุณภาพ ผู้จบบางส่วนยังขาดทักษะในการเรียบเรียงความคิด การสื่อสาร การอ่าน เขียน ไม่ได้มาตรฐานการศึกษาในระดับนี้ และส่วนใหญ่ยังไม่รู้ว่าตัวเองมีความต้องการ ความสนใจ หรือความถนัดในด้านใดด้านหนึ่งทั้งสิ่งที่ยังไม่สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ (2542 ข : 14) ได้วิจัยโดยหน่วยศึกษา ในเทภจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในสถานศึกษาของทุกสังกัด คิดเป็นร้อยละ 90.40 โดยเข้าเรียนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 33.88 ซึ่งได้เกินเป้าหมายของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (แผนฯ 8) คือร้อยละ 25 แต่มีความต้องการที่จะรับนักเรียนเข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาในสังกัดให้ได้มากที่สุด สาเหตุของปัญหา คือ

1. สภาพความยากจนของผู้ปกครอง ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองไม่ดี
2. การประชาสัมพันธ์ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร
3. เด็กอพยพติดตามผู้ปกครองซึ่งออกไปประกอบอาชีพต่างถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542 ก : 43) ได้สรุปไว้ว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานนอกจากจะมีเสรีภาพทางการศึกษาแล้ว รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ยังได้ระบุสิทธิทางการศึกษาไว้ดังนี้ มาตรา 43 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วม ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ และ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 16 การศึกษามี 2 ระดับ คือการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วยการศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง การศึกษาระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญา

การแบ่งระดับหรือการเทียบระดับการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย ให้เป็นไปตามกำหนดของกฎกระทรวง มาตรา 17 ให้มีการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปีโดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดเข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหกเว้นแต่

สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับหลักเกณฑ์และวิธีนับอายุให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

เกษม วัฒนชัย (2542 : 56) กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาที่อยู่ในมาตราที่ 6 ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ระบุว่า จัดขึ้นเพื่อให้เด็กมีความรู้ความสามารถ มีจริยธรรมและคุณธรรมในการดำรงชีวิต เพราะฉะนั้นเราต้องทำหลักสูตรภาคบังคับ 9 ปี ให้ได้ตามที่ตกลงกันได้แล้วในขณะนี้ มีอยู่ 8 หมวดวิชา เช่นภาษาไทย ภาษาอังกฤษต่างประเทศ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี สังคมศึกษา สุขศึกษา พลศึกษา ศิลปะ ดนตรี แล้วก็การงานและอาชีพ หลังจากจบการศึกษาในระดับนี้ เราคาดหวังว่าคนไทยจะสามารถออกไปใช้ชีวิตในสังคมได้ มีความคิด มีวิจรรณญาณขั้นพื้นฐาน และสามารถงานหาเลี้ยงชีพได้ตามสมควร

วิวัฒน์ ถิธธรรมนิทย์ (2542 : 8) กล่าวว่าคณะทำงานร่างพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ ทำการยกร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับดังกล่าว เสร็จเรียบร้อยแล้ว ซึ่งมีทั้งสิ้น 15 มาตรา มาสาระสำคัญบางประเด็นเช่น มาตรา 3 ให้ยกเลิก พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523 ซึ่งกำหนดเรื่องการศึกษาภาคบังคับ 6 ปี. อันจะส่งผลให้สถานภาพสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (ส.ป.ช.) ต้องหมดลงด้วย แต่ จะมีบทบาทเฉพาะกาลว่าการยกเลิกกฎหมายดังกล่าวจะมีผลบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งเมื่อถึงเวลานั้นสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ก็ต้องไปรวมกับหน่วยงานอื่น เช่น กรมสามัญศึกษา เพื่ออยู่ในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามโครงสร้างกระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมมาตรา 5 ขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี เริ่มจากชั้นปีที่ 1 ถึงชั้นปีที่ 9 ของการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรา 6 กำหนดให้ผู้ปกครองของเด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่ 7 ส่งเด็กเข้าเรียนจนอายุย่างเข้าปีที่ 18 เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่ 9 ตามหลักสูตร มาตรา 18 ในกรณีที่เด็กไม่มีผู้ปกครองหรือมีผู้ปกครองแต่ไม่สามารถส่งเด็กเรียนได้ ให้คณะกรรมการสถานศึกษาหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ส่งเด็กเข้าเรียนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบ มาตรา 10 ผู้มีสิทธิจัดการศึกษาได้ประสงค์จะจัดการศึกษาภาคบังคับให้เด็กต้องยื่นขอจดทะเบียนต่อ คณะกรรมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตพื้นที่การศึกษาล่วงหน้าอย่างน้อย 30 วัน ก่อนวันเปิดภาคเรียนแรกของการศึกษา ในกรณีจะยกเลิกให้แจ้งต่อคณะกรรมการล่วงหน้าอย่างน้อย 90 วัน ก่อนถึงวันปิดภาคเรียนในภาคเรียน 1 เป็นต้น

สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ (2543 : 11) ได้สรุปความต้องการเรียนต่อของผู้พลาดโอกาสจากผลการสำรวจของคณะทำงานสวนดุสิตโพลร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เรื่อง ประชาชนคิดอย่างไรกับการเรียนฟรี 12 ปี พบว่า ประชาชนอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปที่ไม่จบมัธยมศึกษาศีกตอนปลาย ร้อยละ 59.311 สนใจจะกลับมาเรียนต่อ และประมาณครึ่งหนึ่งหรือร้อยละ 50.73 ของผู้สนใจจะกลับมาเรียนต่อถึงระดับ ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ร้อยละ 29.15 ต้องการเรียนต่อจนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 ร้อยละ 9.45 ต้องการเรียนต่อ

จนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ร้อยละ 5.13 ต้องการเรียนต่อจนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 และร้อยละ 0.38 ที่ต้องการเรียนต่อสูงกว่าระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ

สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ (2543 : 13) จากข้อมูลสถิติการเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนของเด็กและเยาวชนในปี 2539 ประเทศไทยมีประชากรอายุ 5 - 14 ปี ที่ได้รับการศึกษาระบบโรงเรียนร้อยละ 93 ของประชากรช่วงอายุดังกล่าว ซึ่งเป็นอัตราที่พอๆกับประเทศเกาหลีที่มีอัตราดังกล่าวร้อยละ 92.3 และเป็นอัตราที่สูงกว่าประเทศมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ซึ่งมีอัตราร้อยละ 89.1 75.2 และ 73.3 ตามลำดับ หากเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว คือ สหรัฐอเมริกา ซึ่งมีอัตราการเข้าเรียนของประชากรช่วงอายุ 5 - 14 ปี ร้อยละ 100 ประเทศสหราชอาณาจักร ร้อยละ 98.8 และออสเตรเลียร้อยละ 96.6 จะเห็นว่าประเทศที่พัฒนาทุกประเทศมีอัตราการเข้าเรียนของประชากรกลุ่มอายุ 5 - 14 ปี สูงกว่าประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ในเอเชีย

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2544 : 8) ได้กล่าวไว้ว่า การปฏิรูปทำให้คนได้เรียนรู้ ได้พัฒนาตามความถนัดตามศักยภาพทุกคนทั่วประเทศ ให้ทุกคนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี และมีการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี แล้วจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้เขาสร้างนิสัยในการเรียนรู้ให้เขาเรียนรู้ด้วยการแสวงหาความรู้ รู้จักคิดรู้จักวิเคราะห์ รู้จักค้นพบคำตอบต่างๆ ด้วยตนเอง

ชลอ กองสุทธิใจ (อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2544 ก : 3) ได้กล่าวแสดงความคิดเห็นไว้ว่า ในทศวรรษที่ผ่านมาผลการดำเนินการโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้เปิดโอกาสให้เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับมากขึ้น และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดให้บุคคลได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย กอปรกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้ขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี โดยมีผลบังคับใช้ในปี พุทธศักราช 2545

ดังนั้น การศึกษาถึงผลการดำเนินงานขยายโอกาสทางการศึกษาของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ใน 10 ปีที่ผ่านมาคงเป็นข้อมูลสารสนเทศที่มีประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้เหมาะสมและมีคุณภาพตรงตามความต้องการของผู้เรียน

ชลอ กองสุทธิใจ (2544 : 15) เปิดเผยถึงการเตรียมความพร้อม เพื่อรองรับการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เตรียมการศึกษาภาคบังคับดังกล่าวไว้แล้ว โดยเบื้องต้นได้จัดเตรียมโรงเรียนดำเนินการทดลองนำร่องเรื่องนี้แล้ว 131 โรงเรียน ขณะเดียวกันสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติยังเตรียมขยายโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับนำร่องให้ครบทุกตำบล ในปีการศึกษา 2544 นี้

และจะดำเนินการตามนโยบายของ นายจำลอง ครุฑขุนทด รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ที่เร่งให้ดำเนินโครงการ 1 ตำบล 1 โรงเรียนคุณภาพด้วย นอกจากนี้ ยังมีโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่จะเข้ามารองรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 อีกประมาณ 2,000 โรงเรียน จึงเชื่อว่าจะมีโรงเรียนรองรับการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 9 ปี เพื่อให้ดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งต่อเด็กได้อย่างสะดวก สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จึงจะให้โรงเรียนประสานงานกับกลุ่มโรงเรียน ซึ่งมีอยู่ 4,000 กลุ่ม ให้จัดตั้งสหวิทยาเขตขึ้นส่งต่อเด็กไปเรียนที่โรงเรียนที่ใกล้เคียงโรงเรียนเก่ามากที่สุด อีกทั้ง สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จะจัดงบประมาณปี 2545 เพื่อใช้เป็นค่าเดินทางให้กับนักเรียนด้วย

วัลลภ ตั้งคณาภิรักษ์ (2544 : 15) กล่าวว่า ขณะนี้ผู้ใหญ่มีความหวังใ้ต่อการปฏิรูปการศึกษา 4 เรื่อง คือ

1. ห่วงการศึกษาขั้นพื้นฐานและการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 9 ปี จะไม่เรียนหรืออย่างแท้จริง
2. ห่วงความปลอดภัยของลูกหลาน ซึ่งไม่สามารถรับประกันได้ว่าเมื่ออยู่ในโรงเรียนแล้วจะไม่ถูกลวนร้ายหรือมีปัญหาสุขภาพจิต
3. ห่วงใยเรื่องการรับรองการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีและการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 9 ปี อาจไม่ทั่วถึงทุกพื้นที่
4. ห่วงว่าลูกหลานเมื่อเรียนจบระดับปริญญาตรีแล้ว ยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ และบางครั้งกลัวว่าจะเป็นผู้ร้ายในสังคมอีก .

นโยบาย 4 ประกันของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดนโยบายและจุดเน้นในการดำเนินงานเพื่อเตรียมเข้าสู่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 17 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 43 ให้จังหวัดและอำเภอ ดำเนินงานตามโครงการนำร่องการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 9 ปี โดยให้ทุกอำเภอได้ดำเนินการอำเภอละ 1 พื้นที่ ไม่น้อยกว่า 1 ตำบล ตามกรอบนโยบาย 4 ประกัน ตามหนังสือ ศษ 1103/1064 ลงวันที่ 11 พฤศจิกายน 2542 และหนังสือที่ ศษ 1180 / 1295 ลงวันที่ 23 ธันวาคม 2542 (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์, 2542 ข : 30)

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2543 ค : 16 - 25) ขณะนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ประกาศและมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ.2542 แล้ว ทำให้มีความชัดเจนในการดำเนินงานมากขึ้น ตามพระราชบัญญัติดังกล่าวมีหลายเรื่อง ที่สามารถดำเนินการได้ แต่ยังมีอีกหลายเรื่องที่ยังต้องรอความชัดเจนจากกฎหมาย กฎกระทรวง หรือระเบียบที่จะตามมาอีกหลายฉบับอย่างไรก็ตาม ในช่วงรอยต่อความเปลี่ยนแปลง จากปี 2543 - 2545 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

ฝั่งศวกการกัจจัดการศึกษา 3 ระดับ และได้ปรับนโยบายและแนวทงทำเนนงานเพือพร้อมเข้าสู่ การศึกษาขั้นพื้นฐานเต็มรูปแบบในปีการศึกษา 2545 โดย ได้กำหนดนโยบายและจุดเน้นการ ดำเนนงานในปี 2543 สานต่อจากที่ดำเนนการมาแล้ว ตามนโยบาย 4 ประกััน ดังนี้

นโยบายด้านประกันโอกาสทางการศึกษา

การศึกษาปฐมวัย

1. นโยบาย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติร่วมกับชุมชน และครอบครัว องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและทุกหน่วยงานในพื้นที่ ที่จัดการศึกษาระดับปฐมวัยให้กับเด็ก วัย 3-5 ปีอย่างทั่วถึง และ มีคุณภาพ โดยจัดทำแผนที่การศึกษา (Educational Mapping) ไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนในการจัดรวมทั้งให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการแก่ทุกหน่วยงานในพื้นที่

2. เป้าหมาย

2.1 เด็กวัย 3-5 ปี ในพื้นที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติรับผิดชอบจัดในปีการศึกษา 2543 จำนวน 1,526,600 คน ได้รับการพัฒนา ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคมเต็มศักยภาพตามวัยพร้อมที่จะเข้าเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

2.2 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ยังคงรับผิดชอบการศึกษาปฐมวัยกลุ่มอายุ 4-5 ปี ในพื้นที่ที่รับผิดชอบอยู่เดิมต่อไป ส่วนกลุ่มอายุ 3 ปี หากพื้นที่ใด ชุมชน หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีความพร้อมจะถ่ายโอนให้รับผิดชอบจัด หรือร่วมมือกันจัด ในสัดส่วนของความพร้อมของหน่วยงานดังกล่าวในแต่ละพื้นที่

3. งานที่เป็นจุดเน้นในปีงบประมาณ 2543

3.1 จัดทำแผนที่การศึกษาปฐมวัย (Educational Mapping) โดยร่วมมือกับ ชุมชนขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาล) โดย

3.1.1 กำหนดพื้นที่ให้บริการในระดับตำบล หรือกลุ่มโรงเรียนตามที่ พิจารณาเหมาะสม

3.1.2 สำรองและจัดพิมพ์ข้อมูลประชากรวัยเรียน 3-5 ปี ในพื้นที่ 1 ทั้งข้อมูลปัจจุบันและคาดคะเนอนาคตไว้อย่างชัดเจน

3.2 กำหนดพื้นที่ๆ จะถ่ายโอนกลุ่มอายุ 3 ขวบกับชุมชนหรือองค์การปกครอง ส่วนท้องถิ่น รวมทั้งพื้นที่จะร่วมสัดส่วนกันจัดตามความเหมาะสมและความพร้อม

3.3 โรงเรียนอนุบาลอำเภอ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จะดำเนินการต่อไปเพื่อพัฒนาวิชาการ ศึกษาวิจัย และให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการแก่ชุมชน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดการศึกษาปฐมวัย

3.4 โรงเรียนที่จัดการศึกษาปฐมวัยทุกโรงเรียน พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้การศึกษาระดับนี้พัฒนาสู่มาตรฐานที่กำหนด

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 9 ปี และการศึกษาระดับพื้นฐาน 12 ปี

1. นโยบาย

จัดการศึกษาให้เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ได้มีโอกาสรับการศึกษาอย่างทั่วถึง และสนับสนุนให้เรียนต่อเนื่องจนจบการศึกษาระดับพื้นฐาน 12 ปี โดยการให้การสนับสนุนช่วยเหลือเป็นพิเศษ สำหรับเด็กกลุ่มด้อยโอกาสทุกประเภทให้สามารถจัดได้ในรูปแบบที่เหมาะสมและมีคุณภาพ

2. เป้าหมาย

2.1 เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น ได้มีโอกาสรับการศึกษาในสังกัด 5,451,100 คน (ระดับประถม 4,784,100 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 667,000 คน) โดยให้แต่ละพื้นที่ได้จัดให้เด็กกลุ่มที่ด้อยโอกาสได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น

2.2 นำร่องจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี อำเภอละ 1 ตำบล หรือ 1 กลุ่มโรงเรียนตามความเหมาะสมรวม 875 พื้นที่

3. งานและกิจกรรมที่เป็นจุดเน้นปี 2543

3.1 สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดดำเนินการคัดเลือกพื้นที่ทดลองการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ในทุกอำเภอ ละ 1 ตำบล หรือ 1 กลุ่มโรงเรียนตามความเหมาะสม เป็นพื้นที่พัฒนาการศึกษาทั้ง 4 นโยบายแบบรวมโดยการบริหารจัดการรูปแบบคณะกรรมการและระบบเครือข่ายโรงเรียน สหวิทยาเขต เพื่อใช้ทรัพยากรทุกด้านร่วมกัน สร้างองค์ความรู้และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

3.2 ทุกพื้นที่จัดทำแผนที่การศึกษา (Educational Mapping) โดย

3.2.1 ใช้เครือข่ายสถานศึกษาใน 1 ตำบล หรือ 1 กลุ่มโรงเรียนทุกสังกัดร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาล) ร่วมกันในลักษณะกรรมการประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครู กรรมการโรงเรียน กรรมการ องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาล เป็นต้น

3.2.2 ดำรวจและจัดทำข้อมูลประชากรวัยเรียนการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ในเขตพื้นที่ทั้งที่มีหลักฐาน ทร.14 ทร.13 และไม่มีหลักฐาน จัดทำข้อมูลเป็นรายโรงเรียนและรายพื้นที่

3.3 การดำเนินงานสำหรับเด็กด้อยโอกาสแต่ละประเภท

3.3.1 แ่พื้นที่สำรวจและจัดทำระบบข้อมูลเด็กด้อยโอกาสจำแนกประเภทรวมทั้งข้อมูลจากภาคเอกชนที่ดูแลเด็กด้อยโอกาสประเภทต่างๆ เพื่อความร่วมมือกันและกัน

3.3.2 พัฒนาโรงเรียนเด็กกลุ่มพิเศษเรียนร่วมที่ดำเนินการอยู่แล้วกลุ่มโรงเรียนละ 1 โรงเรียนให้มีคุณภาพสูงขึ้น

3.3.3 แต่ละพื้นที่กำหนดรูปแบบและดำเนินการจัดการศึกษาในรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมและประเภทของผู้ด้อยโอกาส เช่น เด็กชาวเขา ชาวเล ชาวเกาะ เด็กชนเผ่าดั้งเดิม เด็กเร่ร่อนไร้ที่พึ่ง เด็กเป็นโรคติดต่อ เด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศ เด็กติดสารเสพติดต้องโทษ เป็นต้น

3.4 กำหนดเกณฑ์ วิธีการและกลุ่มเป้าหมายสงเคราะห์ให้ช่วยเหลือให้ตรงตัว และเป้าหมายเด็กขาดแคลนจริงๆ เช่นทุนการศึกษา อาหารกลางวัน เสื้อผ้า อุปกรณ์การเรียน ค่าพาหนะ

3.5 โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เด็ก ได้มีรายได้ในระหว่างเรียน เช่น จัดโครงการร่วมกับชุมชนสร้างอาชีพหลากหลายจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สหกรณ์โกรบวงจร เกษตรทฤษฎีใหม่ อุตสาหกรรมครัวเรือน ศิลปะพื้นบ้าน เพื่อช่วยให้เด็กมีค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา

3.6 จัดหาที่พักอาศัยให้เด็กห่างไกล เด็กเร่ร่อนไร้ที่พึ่ง เด็กที่ผู้ปกครองย้ายไปประกอบอาชีพบางฤดูกาล เพื่อให้เด็กอยู่ใกล้โรงเรียน โดย สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สนับสนุนสร้างหอพักให้อีก 100 โรงเรียน และให้พื้นที่ระดมความช่วยเหลือจากชุมชนองค์กรปกครองท้องถิ่นให้เด็กเหล่านี้มีที่พักเพียงพอ

3.7 จัดหาทุนสนับสนุนเด็กยากจนที่เสี่ยงต่อการไม่ได้เข้าเรียน และออกกลางคันเพื่อให้ได้เรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับ และสนับสนุนต่อเนื่องจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดย สปช.จัดเพิ่มได้ประมาณ 50,000 ทุนๆละ 3,000 บาท

3.8 แก้ไขกฎระเบียบ แนวปฏิบัติให้อื้อและกลองตัวต่อการรับเด็กไม่มีหลักฐาน เด็กต่างสัญชาติได้เข้าเรียนร่วมทั้งการย้ายโรงเรียนทั้งระยะยาวและช่วงเวลาที่ต้องติดตามพ่อแม่ไปประกอบอาชีพบางฤดูกาล

3.9 การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความสามารถพิเศษ โรงเรียนพื้นที่นำร่อง 9 ปี ควรจัดเป็นต้นแบบการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมเด็กกลุ่มนี้อย่างน้อย 1 สาขาวิชา เช่น ด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ศิลปะ ดนตรี กีฬา ฯลฯ หรือ หากสามารถ จัดได้กลุ่มโรงเรียนละ 1 วิทยาการ และแตกต่างวิทยาการกันตามศักยภาพ จะเป็นการกระจายการบริหารให้เด็กมีความสามารถพิเศษได้มีโอกาสพัฒนาตามความต้องการ

สำหรับจุดเน้นการดำเนินงานด้านประกันโอกาสทางการศึกษาที่เป็นลำดับความสำคัญแรกที่ทุกพื้นที่ต้องดำเนินการ คือ

1. การสำรวจและจัดทำระบบข้อมูลเด็ก - วัยเรียน ทั้ง 3 ระดับการศึกษารายพื้นที่ ตั้งแต่รายโรงเรียน รายตำบล รายอำเภอ และรายจังหวัด โดยเฉพาะข้อมูลเด็กวัยเรียนระดับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี กลุ่มด้อยโอกาส ทุกประเภทได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น
2. การจัดนำร่องพื้นที่การศึกษาภาคบังคับ 9 ปี
3. ร่วมกับองค์กรท้องถิ่น ชุมชน และสำรวจพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ทั้ง องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาล มีความพร้อมรับถ่ายโอนเด็ก 3 ขวบทั้งหมด และ
ร่วมกันจัดตามสัดส่วนของความพร้อม

ส่วนจุดเน้นอื่นๆ แต่ละพื้นที่เลือกดำเนินการตามสภาพปัญหาความเหมาะสม
และศักยภาพของแต่ละพื้นที่เป็นลำดับความสำคัญต่อไป

นโยบายด้านการประกันคุณภาพการศึกษา

1. นโยบาย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติมีความมุ่งมั่นที่จะจัดการศึกษา
ให้ความสอดคล้องกับมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กล่าวคือ
จะจัดการศึกษาให้นักเรียนมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม
มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2. เป้าหมาย

2.1 นักเรียนก่อนประถมศึกษา จำนวน 1,528,600 คน ได้รับการเตรียม
ความพร้อมทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เต็มศักยภาพ

2.2 นักเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 4,784,100 คนได้รับการพัฒนาให้มี
ความรู้ความสามารถและคุณลักษณะตามหลักสูตร

2.3 นักเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวน 667,000 คน ได้รับการพัฒนาให้มี
ความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะตามหลักสูตรมัธยมศึกษา

2.4 โรงเรียนทุกโรงเรียนดำเนินการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรม
ที่หลากหลายตามสภาพความพร้อมของโรงเรียน

2.5 ทุกโรงเรียนมีระบบประกันคุณภาพภายใน ให้ถือว่าการประกันคุณภาพ
ภายในเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

3. งานที่เป็นจุดเน้นในปี 2543

3.1 การกำหนดและพัฒนามาตรฐาน

การพัฒนามาตรฐานด้านปัจจัยมาตรฐานการศึกษาพิเศษ พัฒนาเกณฑ์ตัดสินการ
ผ่านมาตรฐานสำหรับโรงเรียนที่มีบริบทต่างกับท้องถิ่น

3.2 การเผยแพร่ความรู้ผลงานที่ประสบความสำเร็จ เกี่ยวกับการประกันคุณภาพ
และการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยจัดพิมพ์เอกสาร วีดิทัศน์ โทรทัศน์ โหมเพจ การจัดกิจกรรม
แลกเปลี่ยนเรียนรู้

3.3 การพัฒนาโรงเรียนแกนนำ / เครือข่าย จัดให้มีโรงเรียนแกนนำปฏิรูป
กระบวนการเรียนรู้ การทดลองจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี และศึกษารูปแบบการพัฒนา
โรงเรียนเข้าสู่มาตรฐาน อย่างน้อยกลุ่มโรงเรียนละ 1 โรงเรียน

3.4 การพัฒนาบุคลากรในแต่ละประเภทนั้นจะยึดมาตรฐานวิชาชีพ สมรรถภาพที่จำเป็นรวมทั้งเป็นการพัฒนาควบคู่กับการปฏิบัติงานจริง โดยดำเนินการดังนี้

3.4.1 ให้มีการสำรวจข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพว่า บุคลากรแต่ละประเภทยังมีจุดอ่อนที่จะต้องได้รับการพัฒนาในเรื่องใด สมรรถภาพใด รวมทั้งเรื่องใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ คือเรื่อง คุณภาพและมาตรฐานการศึกษา วิธีการกำหนดสาระของหลักสูตร การจัดการกระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล

3.4.2 จัดประชุมบุคลากรเฉพาะกลุ่มเฉพาะเรื่อง หรือสมรรถภาพที่สำรวจแล้วว่าเป็นจุดที่ต้องได้รับการพัฒนา

3.4.3 ให้บุคลากรที่มาประชุม อบรมกลับไปปฏิบัติหน้าที่

3.4.4 นำผลการปฏิบัติงานมาเป็นประเด็นในการสัมมนาบุคลากร

3.4.5 ส่งเสริมบทบาทของชมรมวิชาการ / เครือข่าย

3.4.6 จัดให้มีระบบสะสมประสบการณ์เพื่อพัฒนาวิชาชีพ และการประเมินเพื่อขอรับใบประกอบวิชาชีพ

4. การจัดแหล่งเรียนรู้

การจัดการศึกษาในอนาคตจะมีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งในโรงเรียนหนึ่งๆ อาจจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ ดังกล่าวได้ ดังนั้นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งก็คือ แหล่งเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งกิจกรรมที่กำหนดไว้ก็คือ งานห้องสมุดโรงเรียนงานผลิตสื่อและเทคโนโลยี การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

5. การนิเทศการศึกษา

5.1 การนิเทศจากบุคลากรภายนอกโรงเรียน เน้นการทำงานร่วมกันกับบุคลากรในโรงเรียนตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นปีการศึกษา

5.2 การนิเทศภายในโรงเรียน เน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันหาจุดพัฒนา วางแผนแก้ไข ปฏิบัติตามแผน ประเมินผล และนำผลที่ได้จากการประเมินมาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่บกพร่อง

6. การพัฒนาสุขภาพอนามัย

6.1 จัดอาหารกลางวันให้นักเรียนทุกคน โดยเน้นช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาทุพโภชนาการ และนักเรียนขาดแคลน

6.2 จัดอาหารเสริม (นม) สำหรับนักเรียน ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 4 ทุกคน จำนวน 200 วัน ในหนึ่งปี

6.3 จัดอุปกรณ์กีฬา และส่งเสริมให้มีการแข่งขันกีฬา

6.4 จัดกิจกรรมสุขภาพอนามัย การเฝ้าระวังป้องกันโรค การจัดเวชภัณฑ์ยา

6.5 เพื่อการปฐมพยาบาล

6.6 การประสานความร่วมมือกับกระทรวงสาธารณสุขเพื่อดูแลให้ภูมิคุ้มกันโรค

และรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย

6.7 ปรับปรุงสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้สะอาดปราศจากมลพิษต่างๆ

7. การวิจัย

7.1 ส่งเสริมให้มีการวิจัยในชั้นเรียน ในลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการเพื่อให้สามารถนำผลการวิจัยไปใช้แก้ปัญหที่พบในชั้นเรียน

7.2 ส่งเสริมให้มีการวิจัยตามนโยบายและการวิจัยที่พัฒนานวัตกรรมแบบการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เช่นการเรียนที่บ้านทฤษฎีพหุปัญญา การประเมินตามสภาพที่แท้จริง การศึกษาทางเลือก รูปแบบการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี

7.3 ส่งเสริมให้มีการนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อการปรับปรุงและพัฒนางานของหน่วยงานทางการจัดการศึกษาในแต่ละระดับ

8. การประเมินผล

8.1 พัฒนาระบบการประเมินผลในชั้นเรียนเนื่องจากการจัดการศึกษามีหลายรูปแบบ การประเมินผลผู้เรียนต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับลักษณะของการจัดการศึกษากิ่งสาว ผลการเรียนทั้งในและนอกห้องเรียนต้องสามารถเชื่อมโยง และเทียบโอนกันได้

8.2 การเตรียมเครื่องมือการประเมินเพื่อการวินิจฉัยความสามารถของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในปีการศึกษา 2544 นอกจากนั้นยังส่งเสริมให้จังหวัดตรวจสอบติดตามผลคุณภาพนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งผ่านการประเมินหรือวินิจฉัยเมื่อปีการศึกษา 2541

8.3 ให้โรงเรียนมีระบบประกันคุณภาพภายใน และให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายใน เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษา ที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและรองรับการประกันคุณภาพภายนอก

8.4 ให้โรงเรียนประเมินตนเองตามมาตรฐานโรงเรียนที่กำหนดไว้เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุงงานและวางแผนพัฒนาคุณภาพของนักเรียน ครูและผู้บริหารโรงเรียนต่อไป

นโยบายด้านการประกันประสิทธิภาพการศึกษา

1. นโยบาย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จะปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคล วางแผนการพัฒนาบุคลากร และการกระจายอำนาจ เพื่อสนับสนุนนโยบายการประกันโอกาสทางการศึกษา การประกันคุณภาพการศึกษา และเพื่อรองรับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โครงการปรับปรุงองค์กรอัตรากำลังพัฒนาบุคลากรทุกระดับสู่มืออาชีพ และการกระจายอำนาจสู่ระดับปฏิบัติให้มีความเหมาะสมกับสภาวะปัจจุบัน

2. เป้าหมาย

หน่วยงานแต่ละระดับคือ ระดับชาติ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และโรงเรียน สามารถบริหารงานตามภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนาสู่มาตรฐานที่กำหนด

3. งานที่เป็นจุดเน้นดำเนินการปี 2543

3.1 ประสิทธิภาพการบริหารบุคคล

3.1.1 จัดระบบข้อมูลบุคลากรให้มีความสมบูรณ์เพื่อตรวจปริมาณ คุณภาพ และเป็นปัจจุบัน

3.1.2 กำหนดมาตรฐาน คุณภาพบุคคลในแต่ละตำแหน่งเพื่อบรรจุบุคคลให้เหมาะสมกับภารกิจบางตำแหน่ง อาจจ้างเป็นอัตราจ้างชั่วคราวหรือให้ภาคเอกชนมาดำเนินการ

3.1.3 เกณฑ์อัตรากำลังครูโรงเรียนในสังกัด ให้ไว้ตามเกณฑ์มาตรฐานตามอนุกรรมการข้าราชการครู สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กำหนด

3.1.4 ใช้แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) ของครูมาประกอบการบริหารบุคคลมากขึ้น

3.1.5 พัฒนางานบุคคลในโรงเรียนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อช่วยบริหารงานธุรการที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ให้ครูได้ปฏิบัติภารกิจกับนักเรียนอย่างแท้จริง

3.1.6 ให้มีการแลกเปลี่ยนบุคลากรช่วยสอนในกลุ่มโรงเรียนเดียวกัน

3.1.7 ระดมทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น มาช่วยโรงเรียนมากขึ้น

3.1.8 จัดงบประมาณเป็นก้อน ให้โรงเรียนหรือกลุ่มโรงเรียนเพื่อจ่ายเป็นค่าตอบแทนวิทยากรและค่าพาหนะ สำหรับครูเดินทางไปสอนต่างโรงเรียน

3.1.9 ขยายแนวคิดการจัดโรงเรียนเป็นสหวิทยาเขตเพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนบุคลากร

3.1.10 ปรับปรุงระเบียบ หลักเกณฑ์ กฎหมาย เกี่ยวกับการบริหารบุคคลให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

3.1.11 ปรับรูปแบบการบริหารโดยจัดทำเป็นโครงการนำร่อง แล้วขยายผลไปสู่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดและอำเภอ ต่อไป

3.2 การพัฒนาบุคคล

3.2.1 จัดระบบข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาบุคคลให้สมบูรณ์ชัดเจนเป็นปัจจุบัน

3.2.2 ใช้วิธีการหลากหลายในการพัฒนาบุคลากรทุกระดับ

3.2.3 จัดงบประมาณเป็นก้อนสู่ระดับล่าง จังหวัด เพื่อพัฒนาบุคลากรตามความต้องการในแต่ละพื้นที่ตามความเหมาะสม

3.2.4 จัดหลักสูตรเพื่อพัฒนาบุคลากรทุกระดับ ทุกตำแหน่งสู่มืออาชีพ

3.2.5 มีการประเมินบุคลากรหลังจากการพัฒนา

3.3 การกระจายอำนาจ

3.3.1 การกระจายอำนาจการบริหารงบประมาณ การเงินพัสดุ บุคลากรและ วิชาการ ไปสู่ระดับปฏิบัติ โดยพิจารณาเรื่องที่เหมาะสมการกระจายอำนาจให้เหมาะสม การกระจาย อำนาจเกี่ยวกับการเงินและพัสดุโรงเรียน หากเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก อาจรวมมาดำเนินการ เพียงจุดเดียวเพื่อลดงานธุรการลง

3.3.2 จัดทำโครงการนำร่องเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ เพื่อรองรับ พระราช บัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อขยายผลในโอกาสต่อไป

3.3.3 ปรับปรุงแก้ไข ระเบียบ หลักเกณฑ์ เกี่ยวกับการกระจายอำนาจ การมอบอำนาจให้มีความเหมาะสม เพื่อความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน

3.4 การจัดเครือข่ายสหวิทยาเขตมหามงคล

3.4.1 เครือข่ายโรงเรียนสหวิทยาเขตมหามงคล ที่ดำเนินการมาแล้วคงดำเนินการต่อทั้ง 3 ประเภทคือเครือข่ายสหวิทยาเขต(ต้นแบบมาตรฐานโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัด) เครือข่ายโรงเรียนศูนย์ปฏิรูป และเครือข่ายสหวิทยาการ พื้นที่และจำนวนโรงเรียนเครือข่ายที่ ดำเนินการมาแล้วในบางจุดหากมีความเหมาะสมอาจปรับเป็นจุดนำร่องการจัดการศึกษาภาค บังคับ 9 ปี ซึ่งกำหนดอำเภอละ 1 ตำบล หรือ 1 กลุ่มโรงเรียน

3.4.2 หลักการและแนวทางการจัดเครือข่ายทั้ง 3 ประเภท เพื่อการพัฒนา โรงเรียนในเครือข่ายสู่มาตรฐานแบบองค์รวม โดยการใช้ทรัพยากรร่วมกัน การสร้างองค์ความรู้ การเรียนรู้ซึ่งร่วมกัน อย่างมีประสิทธิภาพในเครือข่ายหนึ่งๆ อาจประสานกับเครือข่ายข้างเคียง หรือเครือข่ายอื่นๆ ทั้งในและนอกสังกัดเพื่อความหลากหลายทางวิชาการ และเพิ่มประสิทธิภาพ มากขึ้น

3.4.3 การจัดงบประมาณให้เป็นลักษณะเงินก้อน เพื่อดำเนินการตามหลัก และแนวทางที่กำหนด เพื่อใช้จ่ายเป็นค่าพาหนะของครูต้นแบบไปสอนโรงเรียนในเครือข่าย ค่าพาหนะของนักเรียนสำหรับไปเรียนรู้ยังแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนเครือข่าย หรือแหล่งเรียนรู้ ของชุมชน รวมทั้งเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดหาการพัฒนาสื่อ สร้างนวัตกรรมใหม่ตามแนวปฏิรูป การเรียนรู้ รวมทั้งเพื่อการบริหารติดตามผลการดำเนินงานของ วิทยาเขต

3.4.4 ให้ความสำคัญในการสนับสนุนให้โรงเรียนสหวิทยาเขตทั้ง 3 ประเภท มีความพร้อมด้านปัจจัย เช่น ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการต่างๆ อาคารสถานที่ เป็นต้น ทั้งงบประมาณจากรัฐ และการระดมจากชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

3.4.5 กำหนดเป็นเป้าหมายการรวมโรงเรียนขนาดเล็กในโรงเรียนที่มี แนวโน้มเล็กลง ตามสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมและกำหนดแผนที่ตั้งเป็นสมาชิกเครือข่ายโรงเรียน

นโยบายด้านประกันความปลอดภัยของนักเรียน

1. นโยบาย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ให้การดูแลปกป้องคุ้มครองให้นักเรียนมีความปลอดภัยทั้งด้านร่างกายและจิตใจโดย เร่งรัดการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนสีขาวและการสร้างเครือข่ายชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมมือกันในการสร้างความปลอดภัยให้นักเรียน

2. เป้าหมาย

โรงเรียน ครอบครัว และชุมชนร่วมกันปกป้องคุ้มครอง ดูแลนักเรียนอย่างทั่วถึง ให้ได้รับความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจ กำหนดโรงเรียนทุกโรงเรียนเป็นโรงเรียนเป้าหมายจัดกิจกรรมตามโครงการโรงเรียนสีขาว ของกระทรวงศึกษาธิการ

3. งานที่เป็นจุดเน้นดำเนินการปีการศึกษา 2543

3.1 โรงเรียนทุกโรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมความแนวทางโครงการโรงเรียนสีขาว

3.3 ปรับปรุงซ่อมแซมอาคาร สถานที่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนใช้สื่อวัสดุ อุปกรณ์ให้มีความมั่นคงแข็งแรง เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับเด็กในการใช้ชีวิตประจำวันในโรงเรียนรวมทั้งการเรียนการสอน

3.4 ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้โรงเรียนที่อยู่ใกล้โรงงาน หรือเสี่ยงภัยปลอดภัยจากมลพิษและอันตราย

3.5 โรงเรียนจัดกิจกรรมกีฬา พัฒนาการเข้าค่ายลูกเสือ ยุวกาชาด หรือชมรมต่างๆ เช่น คณิต ศิลปะ อนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน อาชีพ ฯลฯ เพื่อให้เด็กได้พักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

3.6 โรงเรียนร่วมกับชุมชน สร้างเครือข่ายอาสาสมัครดูแลปกป้องคุ้มครองเด็ก

3.7 ประชาสัมพันธ์และให้การศึกษา ความรู้แก่ครู ผู้ปกครอง ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องกับเด็กได้เข้าใจถึงสิทธิเด็กพื้นฐานที่เด็กพึงได้รับ

3.8 ให้การช่วยเหลืออย่างทันทั่วทั้งที่กรณีที่เด็กได้รับความไม่ปลอดภัยเกิดขึ้น เกียรติและไวชาน (Gearheart & Welshahn, 1980 ; อ้างถึงในเกษม ทองสัมฤทธิ์, 2540) เน้นถึงสิทธิที่เด็กพิเศษทุกคนควรได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอ เพื่อพัฒนาสมรรถภาพของตนให้ถึงขั้นสูงสุด การศึกษาพิเศษต้องเน้นถึงความสามารท และศักยภาพเป็นพิเศษโดยไม่เน้นทอกย้ำความพิการของเขาแต่ในเวลาเดียวกัน การศึกษาพิเศษจะต้องปรับเปลี่ยนตามความต้องการและความจำเป็นของเด็กด้วยหลักการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการศึกษาพิเศษได้แก่

1. การจัดบริการพิเศษต้องทำอย่างฉับพลันทันทีที่ค้นพบความต้องการ
2. ความพิการบางคนเป็นเพียงอาการไม่ได้มีคปภททางกายภาพ

3. เด็กพิการบางคนอาจต้องการรูปแบบพิเศษที่แตกต่างจากผู้อื่นเป็นพิเศษ
 4. การจัดการบริการสำหรับเด็กต้องครอบคลุมตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงมัธยม
 5. จัดการศึกษาพิเศษในสภาพแวดล้อมที่จำกัดน้อยที่สุดตามความเหมาะสม
- ย่อมเป็นการช่วยเหลือเด็กพิการได้อย่างเต็มที่ การจัดการศึกษาคงกล่าวต้องประสานงานกับครูปกติและครูพิการจึงจะมีประสิทธิผล

วัลธก กัณฑ์ (2540 : 32) สืบเนื่องจากการที่รัฐบาลกำหนดให้มีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี และการขยายการศึกษาภาคบังคับ 6 ปีเป็น 9 ปี และได้บรรจุเรื่องนี้ไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544) ซึ่งเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 และได้ประกาศปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน (พ.ศ. 2533) กรมวิชาการได้พิจารณาเห็นว่า เพื่อให้การเตรียมการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานตามนโยบายและแผนดังกล่าว ที่จะเริ่มในปีการศึกษา 2540 เป็นต้นไป เป็นไปอย่างเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่น สมควรที่จะมีข้อมูลพื้นฐานเพื่อการวางแผนในรายละเอียดอย่างเพียงพอ และเห็นว่าข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความพร้อมของโรงเรียน หน่วยงานสนับสนุนการศึกษาในท้องถิ่น นักเรียนผู้ปกครอง ตลอดจนชุมชนใกล้โรงเรียน ซึ่งจะมีส่วนในการขยายการศึกษาดังกล่าวแตกต่างกัน ตามบทบาทหน้าที่ของตนเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อการเตรียมงานนี้ ทั้งของกรมวิชาการเองและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น กรมวิชาการจึงได้จัดให้มีการวิจัยเพื่อประเมินสภาพความพร้อมดังกล่าวขึ้น

การวิจัยเรื่องการประเมินสภาพความพร้อมของท้องถิ่นในการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีเป็นโครงการร่วมระหว่างกรมวิชาการกับหน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 1-12 วัตถุประสงค์เพื่อประเมินสภาพความพร้อมของท้องถิ่นในการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยเน้นสภาพความพร้อมของโรงเรียน หน่วยงานศึกษาระดับท้องถิ่น ผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ทั้งนี้ได้คำนึงถึงความพร้อมของทุกฝ่ายดังกล่าวตามบทบาทหน้าที่ หรือภาระความรับผิดชอบที่แต่ละฝ่ายจะต้องมีเมื่อมีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานเริ่มตั้งแต่ปีการศึกษา 2540 ตามนโยบายของรัฐในการดำเนินงานวิจัย กรมวิชาการได้ร่วมกับหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1 - 12 ตลอดจนโครงการ เพื่อมุ่งหวังให้มีการจัดทำรายงานการวิจัยในภาพรวมทั้งประเทศ และรายงานในระดับเขตการศึกษา ทั้งนี้มีการเก็บข้อมูลในเดือนมิถุนายน 2539 จาก 5 กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติงาน นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนกระจายกลุ่มตัวอย่าง 75 จังหวัดทั่วประเทศ ยกเว้นเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 11,630 คน โดยใช้แบบสอบถามกับทุกกลุ่มบุคคลในชุมชนที่ใช้วิธีสัมภาษณ์แทน

ประเด็นหลักที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ข้อดังนี้

1. สภาพความพร้อมของโรงเรียน มี 3 ประเด็น คือ
 - 1.1 ความพร้อมด้านอาคารสถานที่
 - 1.2 ความพร้อมด้านบุคลากร และวัสดุอุปกรณ์การสอน

- 1.3 ความพร้อมระบบด้านบริหารและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
2. สภาพความพร้อมของหน่วยงานสนับสนุนการศึกษาในท้องถิ่นมี 6 ประเด็น คือ
 - 2.1 ความพร้อมด้านบุคลากรและวัสดุอุปกรณ์
 - 2.2 ความพร้อมด้านการประสานงานระหว่างหน่วยงาน
 - 2.3 สภาพความต้องการของผู้ปกครอง
 - 2.4 สภาพความพร้อมของชุมชน
 - 2.5 สภาพความพร้อมของผู้เรียน
 - 2.6 ทางเลือกปฏิบัติในการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ดิเรก พรสีมา (2543 : 3) กล่าวไว้ว่า ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 มาตรา 43 ที่กำหนดให้รัฐจัดการศึกษาให้ทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย รวมทั้งเป็นการศึกษาก่อนบังคับ 9 ปีตามที่กำหนดใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นั้น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ การศึกษาเด็กวัยการศึกษาภาคบังคับมากที่สุด จึงได้เตรียมดำเนินงานในปีการศึกษา 2544 ให้สอดคล้องและสร้างความพร้อม โดยเน้นนโยบายหลัก 10 ประการ คือ

1. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 9 ปีอย่างทั่วถึงซึ่งนอกจากจะเน้นเด็กปกติให้ได้ เรียนครบแล้วยังเน้นเด็ก 3 กลุ่มเป้าหมายคือเด็กพิการ เด็กด้อยโอกาสและเด็กความสามารถ พิเศษ ให้ได้รับบริการด้วย
2. การถ่ายโอนการจัดการศึกษาปฐมวัย โดยปีงบประมาณ 2544 สำนักงาน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จะโอนการศึกษาให้กับกลุ่มอายุ 3 ปี ให้กับองค์กร ท้องถิ่นเป็นผู้จัด โดยจะจัดเฉพาะกลุ่มอายุ 4 - 5 ปี และจะสำรวจความพร้อมของชุมชนและ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อทำแผนถ่ายโอนเด็กกลุ่มนี้หลังปี 2545 ต่อไป
3. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จะเน้นการปฏิรูปการเรียนรู ้ รวมถึงการพัฒนาครูตามรูปแบบใหม่ให้เป็นครูมืออาชีพ
4. ลดความเหลื่อมล้ำระหว่างโรงเรียนให้ได้มาตรฐานโดยใช้เครือข่ายสหวิทยาเขต มาดำเนินการเพื่อการใช้ทรัพยากรร่วมกัน
5. มีการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน
6. การพัฒนาประสิทธิภาพของโรงเรียนขนาดเล็กโดยกำหนดให้มีมาตรฐานขั้นต่ำ ของโรงเรียนขนาดเล็กการสร้างกระแสทำความเข้าใจการแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กรวมทั้ง ระดับนโยบายกับชุมชน
7. การกระจายอำนาจที่ไม่สร้างภาระ มีระบบติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ โดยได้จัดงบประมาณให้หน่วยงานระดับภูมิภาคคิดโครงการที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
8. การสร้างความเข้มแข็งในโรงเรียนให้ผู้บริหารการสร้างความเข้าใจความเข้มแข็ง ของกรรมการโรงเรียน องค์กรบริหารส่วนตำบลที่ปรึกษาโรงเรียน

9. การจัดหาและพัฒนาระบบไอที เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2543 : 14) ได้สรุปผลการประชุมสภาครูฯเขียนครั้งที่ 19 ณ กรุงเทพมหานคร ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ในการจัดการศึกษาภาคบังคับของประเทศในอาเซียนไว้ดังนี้

1. กัมพูชา	ระดับประถม	5 ปี	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	3 ปี
2. บรูไนดารุสซาลาม	ระดับประถม	6 ปี	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	5 ปี
3. อินโดนีเซีย	ระดับประถม	6 ปี	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	3 ปี
4. ลาว	ระดับประถม	5 ปี	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	3 ปี
5. มาเลเซีย	ระดับประถม	6 ปี	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	3 ปี
6. พม่า	ระดับประถม	5 ปี	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	4 ปี
7. ฟิลิปปินส์	ระดับประถม	6 ปี	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	4 ปี
8. ประเทศไทย	ระดับประถม	6 ปี	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	3 ปี
9. เวียดนาม	ระดับประถม	5 ปี	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	4 ปี
10. สิงคโปร์	ระดับประถม	6 ปี	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	4 ปี

สุวิทย์ คุณกิตติ (เดลินิวส์, 2544 : 12) กล่าวในการสัมมนาวิชาการเรื่องกฎปฏิรูปการเรียนการสอนเมื่อ 18 กรกฎาคม 2544 ยอมรับว่าการศึกษามีปัญหา และคุณภาพการศึกษาในระดับประถมศึกษาลดลง และยังมีผลกระทบไปถึงระดับอุดมศึกษา ดังนั้น เราจะเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษาทุกระดับอย่างต่อเนื่อง ต้องทำให้ทุกคนสามารถเรียนรู้และพึ่งตนเองได้ ถ้าทำได้ปัญหาต่างๆก็หมดลงไป ที่ผ่านมากะเทาะไทยไม่สามารถเลือกเรียนในสิ่งที่ชอบหรือถนัดได้ ส่วนมากจะมาจากระบบคัดเลือกรับเข้าหรือบังคับให้เรียนโดยครูหรือระบบจึงเรียนตามระบบขาดโอกาสไขปัญหาในการคิดที่จะพึ่งตนเอง

เกษม วัฒนชัย อธิการบดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (เดลินิวส์, 2544 : 12) กล่าวว่า การให้การศึกษาเฉพาะกลุ่มไม่ได้เป็นการแก้ไขปัญหาที่รากเหง้า แต่เราต้องให้การศึกษากับวงชนต้องให้ทุกคนมีความรู้เต็มตามศักยภาพ โดยส่วนตัวถือว่าการพัฒนาคนถือว่ามีค่าที่สุด ที่ผ่านมามีปัจจัยที่ทำให้คุณภาพมาตรฐานการศึกษาไม่ดี คือการศึกษาทุกระดับขาดเครื่องมือในการวัด คุณภาพมาตรฐาน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครศรีธรรมราช (2533 : 238 – 239) ได้ทำการวิจัยความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการขยายโอกาสทางการศึกษาไปใช้ในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยสรุปได้ดังนี้

1. ประชากรทั้ง 3 กลุ่ม คือ ผู้บริหาร / ครู อาจารย์ ในโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษา ผู้ปกครองนักเรียนและนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 8 ในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีความต้องการรูปแบบในการขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับมีความต้องการมากที่สุดเรียงตามลำดับคือ การให้ยืมหนังสือเรียน การจัดโรงเรียนพี่โรงเรียนน้องในโรงเรียนมัธยม โรงเรียนมัธยมศึกษาที่จัดที่พักสำหรับนักเรียนที่อยู่ห่างไกลขึ้น ในโรงเรียนและการยกเว้นค่าเล่าเรียนส่วนรูปแบบอื่นๆ ประชากรทั้งสามกลุ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบในการขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับมีความต้องการปานกลาง

2. ผู้บริหาร ครู อาจารย์ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา และโรงเรียนประถมศึกษาที่มีลักษณะส่วนตัว แตกต่างกันในด้านที่ตั้งโรงเรียน ประเภทของโรงเรียน และระดับที่ทำการสอนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบในการขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับที่มีความต้องการที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 5 รูปแบบคือการจัดที่พักสำหรับนักเรียนที่อยู่ห่างไกลขึ้นในโรงเรียนมัธยมศึกษา การยกเว้นค่าเล่าเรียน และการอนุญาตให้นักเรียนหยุดพักเรียนได้ตามความจำเป็น เพื่อช่วยเหลือครอบครัว ส่วนรูปแบบอื่นๆ ผู้บริหาร ครู อาจารย์ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ผู้ปกครองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีลักษณะส่วนตัวแตกต่างกันในด้านอายุ เพศ ระดับการศึกษา จำนวนบุตรที่อยู่ในความอุปการะ อาชีพหลักและรายได้ต่อปี ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบในการขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 5 รูปแบบ คือ การเปิดสอนวิชาชีพขึ้นในโรงเรียนมัธยมศึกษา การให้ยืมหนังสือเรียน การจัดที่พักสำหรับนักเรียนที่อยู่ห่างไกลขึ้น ในโรงเรียนมัธยมศึกษา การยกเว้นค่าเล่าเรียน และโรงเรียนประถมศึกษาร่วมกับโรงเรียนมัธยมศึกษาเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้น ในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีความพร้อม ส่วนรูปแบบอื่นๆ ผู้ปกครองนักเรียน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีลักษณะส่วนตัวแตกต่างกันในด้าน ที่ตั้งของโรงเรียน เพศ อายุบุคคลที่นักเรียนอาศัยอยู่ด้วย การมีและไม่มีโรงเรียนมัธยมศึกษาในตำบล ที่มีนักเรียนอาศัยอยู่ด้านการเดินทางจากบ้านพักของนักเรียนปัจจุบันของนักเรียนมัธยมศึกษาที่ใกล้ที่สุด ด้านความรู้สึกเมื่อจบ ประถมศึกษาปีที่ 8 แล้วจะมีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครอง และรายได้ของผู้ปกครอง

ส่วนใหญ่มีความคิดเห็น เกี่ยวกับการมีรูปแบบในการขยายโอกาสทางการศึกษาอยู่ในระดับที่มีความต้องการที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 8 รูปแบบ คือการผ่อนผันการแต่งเครื่องแบบต่างๆ การเปิดสอนหลักสูตรวิชาชีพขึ้นในระดับมัธยมศึกษา การอนุญาตให้นักเรียนหยุดพักเรียนได้ตามความจำเป็นเพื่อช่วยเหลือครอบครัว โรงเรียนประถมศึกษาที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้น ในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีความพร้อม การจัดสอนแบบกึ่งระบบในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาขออาศัยโรงเรียนประถมศึกษาที่มีความพร้อมเพื่อเปิดเป็นโรงเรียนสาขา การเปิดสอนหลักสูตรวิชาชีพแบบเบ็ดเสร็จ 1, 2 หรือ 3 ปีขึ้นในโรงเรียนมัธยมศึกษา และการเปิดสอนหลักสูตรการเรียนด้วยตนเอง (สอบเทียบ) ของกรมการศึกษาออกโรงเรียน ส่วนรูปแบบอื่นๆ นักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ถนอม ลุนทา (2533 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประเมินการดำเนินงานของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า การประเมินการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ปรากฏว่าโรงเรียนปฏิบัติตามโครงการมาตรฐานอยู่ในระดับมาก และมีปัญหาอยู่ในระดับ มาก 3 ด้าน คือ การรณรงค์ให้นักเรียนเข้าเรียนมากขึ้น การยกเว้นการเก็บเงินบำรุงการศึกษา และการจัดหนังสือนักเรียนยืมเรียน และโรงเรียนปฏิบัติตามมาตรฐานในด้านสวัสดิการนักเรียนมีปัญหาอยู่ในระดับ น้อย 4 ด้านคือการบริหารหลักสูตรแบบกึ่งสำเร็จรูป การยกเว้นการแต่งเครื่องแบบนักเรียน การสร้างที่พักของนักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ห่างไกลโรงเรียน การให้นักเรียนช่วยเหลือตนเองและครอบครัว ในด้านความพึงพอใจของชุมชนที่มีต่อการปฏิบัติงานของโรงเรียนโดยรวมแล้วชุมชนมีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานของโรงเรียนทุกเรื่องอยู่ในระดับ มาก และ มากที่สุด

การประเมินคุณลักษณะนักเรียน ผลปรากฏว่า นักเรียนมีความพึงประสงค์ทุกด้าน ยกเว้นการหมั่นศึกษาหาความรู้ เป็นพฤติกรรมที่ยังไม่เป็นที่พึงพอใจ

ดุสิต ปรีพูล (2534 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาติดตามการดำเนินงานโครงการโรงเรียนนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ ในเขตการศึกษา 10 ผลการวิจัยพบว่า

1. โรงเรียนนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ มีความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ มาก่อนและส่วนมากไม่รู้ล่วงหน้าจะได้เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษา สาเหตุที่ถูกคัดเลือกเข้าโครงการเพราะความรู้ความสามารถของผู้บริหารและครูผู้สอน ครูประมาณร้อยละ 50 ได้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และบางคนเป็นผู้มาช่วยราชการ ส่วนมากเป็นผู้ถนัดสอนวิชาสามัญ
2. โรงเรียนที่เลี้ยงให้ความช่วยเหลือ ให้ยืมสื่อและนิเทศการจัดการเรียนการสอนประชาชนให้ความช่วยเหลือด้านแรงงาน ด้านทุนค่าเดินทางและวัสดุครุภัณฑ์ ผู้มาติดต่อส่วนมากเป็นผู้มาให้กำลังใจและแนะนำการดำเนินการแต่ไม่ได้นิเทศการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนมากนัก

3. โรงเรียนเปิดสอนหลักสูตรด้านอาชีพ ได้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น แต่ขาดสื่ออุปกรณ์การเรียนและแหล่งประกอบการในชุมชน สนับสนุนกิจกรรมที่นักเรียนได้ปฏิบัติระดับมากคือ การปฏิบัติงานด้านอาชีพ การรวมกลุ่มกันทำงาน แต่ได้ปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์การศึกษาค้นคว้า และสรุปการประเมินผลงานในระดับน้อย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยเฉลี่ย 2.57

4. ปัญหาในการดำเนินงานได้แก่ งบประมาณไม่เพียงพอ งบประมาณล่าช้า การจัดครูไปช่วยราชการโรงเรียนนาร่อง ของจังหวัด การพัฒนาบุคลากรด้านการใช้หลักสูตร ปัญหาขาดสื่อ ขาดแหล่งประกอบการสนับสนุนและนิเทศด้านวิชาการ

5. ผู้เกี่ยวข้องเห็นว่า (1) การศึกษาขั้นพื้นฐาน 8 ปี ไม่เพียงพอควรขยายเพิ่มอีก 3 ปี และในการขยายเพิ่มขึ้นอีก 3 ปี ประชาชนเห็นว่าควรบังคับ แต่ข้าราชการเห็นว่าถ้ารัฐไม่พร้อมไม่ควรบังคับ ทุกหน่วยงานควรรับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาระดับมัธยมศึกษาส่วนร่วมกัน (2) วิชาที่เปิดสอนควรเน้นทั้งวิชาการและวิชาชีพเท่า ๆ กัน (3) การขยายการศึกษาเพิ่มขึ้นอีก 3 ปี คาดว่าจะทำให้คุณภาพดีขึ้น มีรายได้จากการทำงานมากขึ้นส่วนด้านคุณธรรมนั้นยังคาดหวังไม่ได้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปในทางใด (4) สาเหตุที่ผู้ปกครองส่งลูกเรียนเพราะต้องการให้ลูกมีความรู้ความสามารถ หางานทำได้และมีรายได้มากขึ้นประกอบกับที่ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนและโรงเรียนตั้งอยู่ใกล้ สำหรับผู้ปกครองที่ไม่ส่งลูกเรียนเพราะต้อง การใช้แรงงานจากลูกและมีฐานะยากจน (5) นักเรียนมีความต้องการเรียนในระบบโรงเรียนในการขยายการศึกษาเพิ่มขึ้นอีก 3 ปีนั้น นักเรียนเห็นว่าควรบังคับและไม่ควรบังคับใกล้เคียงกัน เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วจะเรียนต่อร้อยละ 31.43 ออกไปประกอบอาชีพร้อยละ 11.43 ไม่แน่ใจร้อยละ 57.14 (6) เกี่ยวกับการดำเนินงานตามโครงการนาร่องนั้นปรากฏว่ากลุ่มที่เห็นด้วยมากคือ ข้าราชการในสังกัดสำนักงานสภามหาวิทยาลัยการประถมศึกษาแห่งชาติ กลุ่มที่เห็นด้วยปานกลางคือ ศึกษาธิการจังหวัดและศึกษาธิการอำเภอ ส่วนผู้บริหารโรงเรียนที่เลี้ยงเห็นด้วยในระดับน้อย

นาง ชัยตรี (2534 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาทัศนคติของครูและ ผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียนโครงการนาร่องที่มีต่อการขยายการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ในเขตการศึกษา 4 พบว่า ด้านกิจการนักเรียน การบริการอาหารกลางวัน การบริการน้ำดื่ม น้ำใช้มีปัญหาไม่มาก เหมือนประเด็นอื่นๆ ที่น่าจะมีความเห็นมาจาก โรงเรียนในโครงการนาร่อง ขยายการศึกษาทุกโรงเรียน ได้ดำเนินการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาขนาดลด ซึ่งการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาได้ดำเนินการโครงการอาหารกลางวันแก่นักเรียน เป็นโครงการสำคัญประการหนึ่งตามแผนปฏิบัติการของโรงเรียนประถมศึกษา

ณรงค์ ณ สำพูน (2534 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่มีต่อการขยายการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี การวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่มี

ผลการเรียนของนักเรียนสูง ปานกลาง ต่ำ และผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลางขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ในส่วนที่เกี่ยวกับงานด้านต่างๆ ดังนี้

1. ด้านวิชาการ การขยายการศึกษาเพิ่มขึ้นอีก 3 ปี โดยใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น(ม.1 - ม.3) อยู่ในระดับที่สูงมาก โรงเรียนควรเตรียมฝึกอบรมบุคลากร ปรับปรุงเทคนิควิธีสอนและการนิเทศภายในระดับมาก สำหรับอุปกรณ์การเรียนการสอนที่โรงเรียนเมื่อผู้บริหารคิดว่าสามารถนำมาใช้ได้ต่อการขยายการศึกษาเพิ่มขึ้นอีก 3 ปี

2. ด้านบุคลากร บุคลากรในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ในการจัดการศึกษาขยายการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี

3. ด้านอาคารสถานที่ โรงเรียนประถมศึกษาไม่สามารถหาห้องทดลองวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา และห้องอื่นๆ ได้เลย แต่โรงเรียนได้เตรียมความพร้อมในส่วนอื่นเตรียม โต๊ะ เก้าอี้ และการจัดบรรยากาศ ซ่อมแซมบำรุงรักษาสถานที่ ให้มีความพร้อมที่จะจัดการขยายการศึกษาเป็น 9 ปี

4. ด้านอื่นๆ การขยายการศึกษาเพิ่มขึ้นอีก 3 ปีมีความจำเป็นมากที่สุดต่อสภาพเศรษฐกิจและความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICS) ของไทย และการขยายการศึกษาเพิ่มขึ้นอีก 3 ปีควรให้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นผู้ดำเนินการ เพราะโรงเรียนประถมศึกษามีความพร้อมที่จะดำเนินการ ซึ่งเป็นไปตามความต้องการของสังคม ชุมชน หรือท้องถิ่น และผู้บริหารมีความคิดเห็นว่าการอย่างยิ่งที่จะรวมโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษาเข้าด้วยกัน

ทองอ่อน บัตถาวโร (2534 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การติดตามการดำเนินการนำร่องการจัดการศึกษาภาคบังคับ พบว่า

1. โครงการนำร่องที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนประถมศึกษา มีความพร้อมด้านอาคารสถานที่และบุคลากรอยู่แล้ว ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารและครู มีความกระตือรือร้นเอาใจใส่ในการดำเนินงานการเรียนการสอนเป็นพิเศษ

2. การดำเนินการนำร่องการจัดการศึกษาภาคบังคับ มีปัญหาด้านการจัดงบประมาณจากต้นสังกัดล่าช้าไม่เพียงพอ และบุคลากรไม่เพียงพอ

3. โรงเรียนในโครงการสามารถเตรียมความพร้อม ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรได้ดี ผลการเรียนอยู่ในระดับ 2.66 - 2.71 ปัญหาของการจัดการเรียนการสอนคือขาดสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน

4. ผู้ปกครองนักเรียนเห็นด้วยกับการศึกษาภาคบังคับเพิ่มเติม เพราะต้องการให้บุตรหลานมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ

ประเสริฐ บุญท้าว (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาริวิจัยเรื่อง สภาพการดำเนินการในโรงเรียนนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับในโรงเรียนประถมศึกษาใน เขตการศึกษา 9 ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนขยายโอกาสการศึกษาภาคบังคับในเขตการศึกษา 9 มีการเตรียมความพร้อมให้กับอาจารย์ผู้สอนเพื่อให้เกิดความมั่นใจ ในการจัดการเรียนการสอนค่อนข้างน้อย

ด้านการบริหารหลักสูตรโรงเรียนจัดกิจกรรมแนะแนวค่อนข้างน้อย ส่วนมากยังไม่มียุทธศาสตร์
ที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพด้านการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนยังเปิดโอกาสให้นักเรียนเป็น
ผู้กระทำด้วยตนเองค่อนข้างน้อย ด้านปัญหาและสาเหตุของปัญหาเรียงตามลำดับ คือ

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
2. การจัดวิชาเลือกเสรี
3. การบริหารวัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน
4. การประเมินผลการเรียนรู้จากประเด็นปัญหามีแนวทางปรับปรุงประสิทธิภาพ ดังนี้
 - 4.1 จัดระบบข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษา
 - 4.2 จัดให้ครูและผู้บริหารได้เข้ารับการฝึกอบรม
 - 4.3 การเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการกับกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษา
 - 4.4 การจัดบริหารด้านการเรียนการสอนตามหลักสูตร

ข้อเสนอแนะ การจะจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพนั้น จำเป็นจะต้องที่การจัด
เตรียมความพร้อม ก่อนการดำเนินงานในเรื่องต่างๆ ให้เกิดความสมบูรณ์ในระดับปฏิบัติการ
สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องสนับสนุนได้อย่างมีประสิทธิภาพและผู้บริหารในระดับต่างๆ จำเป็นจะต้องมี
การกำกับติดตาม การปฏิบัติงานให้ข้อเสนอแนะปรับปรุงพัฒนางาน และประสานงานกับ
หน่วยงานทางการศึกษา เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันในการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพอย่าง
เต็มที่ โดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2534 : 26) ศึกษาสภาพการเบื้องต้น
เกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียนนาร่องขยายการศึกษากาตบึงคับต่อจากระดับประถมศึกษา
ปีที่ 6 อีก 3 ปีพบว่า การเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนโครงการนาร่องการศึกษา
กาตบึงคับ ได้เปิดโอกาสให้ผู้ตั้งอยู่ทางเศรษฐกิจและอยู่ห่างไกลมีโอกาสศึกษาใน โรงเรียน
ใกล้บ้านเพิ่มมากขึ้น และโรงเรียนโครงการนาร่อง บางแห่งตั้งอยู่ใกล้บริเวณที่มีโรงเรียนมัธยม
ศึกษาอยู่แล้ว โดยมีระยะห่างเพียง 3 - 6 กิโลเมตรโรงเรียนในโครงการนาร่อง 4 ส่วนใหญ่เปิด
สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 1 ห้องไม่เกิน 40 คน ตามแนวปฏิบัติของ สำนักงานคณะกรรมการ
การประถมศึกษาแห่งชาติ มีบางโรงเรียนที่รับเกิน 40 คนและเปิดสอน 2 ห้องเรียน
นอกจากนี้ยังพบว่า บางโรงเรียนมีนักเรียนมาสมัครสูงกว่าจำนวนที่กำหนดและ โรงเรียนไม่
สามารถรับได้ โรงเรียนโครงการนาร่อง ได้เปิดโอกาสให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
ไปแล้ว หลายปีได้มีโอกาสศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษา อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษาพบว่า
เด็กที่จบประถมศึกษาปีที่ 6 มาแล้วเกิน 1 ปีจำนวนหนึ่งต้องออกกลางคัน โดยให้เหตุผลว่า
เรียนต่อไปไม่ไหว ในปีการศึกษา 2533 นั้น ทุกโรงเรียนมีความพร้อมด้านอาคารสถานที่พอ
สมควร ส่วนที่ยังขาด ได้แก่ ห้องปฏิบัติการและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งยังมีจำนวนไม่เพียงพอ
และไม่เหมาะสมในด้านบุคลากรนั้น โรงเรียนส่วนใหญ่มีครูเพียงพอกับความต้องการ โดยครู
ส่วนใหญ่ยังต้องสอนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา การประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ

นั้นได้มีการติดต่อประสานงานกับโรงเรียนมัธยมศึกษาที่เป็นที่เลี้ยงก่อนข้างมาก แต่โดยทั่วไป ยังไม่มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ อย่างเป็นทางการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รายงานผลการศึกษาสภาพการดำเนินงานของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า โรงเรียนประสบปัญหา ครูมีวุฒิไม่ตรงกับวิชาที่สอน โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ ภาษา อังกฤษ และวิชาชีพ

สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 11 (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสภาพ การจัดการระดับมัธยมศึกษา ในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 11 พบว่า โรงเรียนขาดครูผู้สอนในกลุ่ม วิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และวิชาภาษาอังกฤษ

ธีระชัย ไพฑูริย์ (2536 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยการศึกษาการดำเนินงานขยายโอกาส ทางการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และกรมสามัญศึกษา พบว่า สภาพการดำเนินงานของโรงเรียนทั้งสองหน่วยงาน จะเป็นไปใน ลักษณะเดียวกัน คือโรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีอัตราการเรียนต่อค่า กิจกรรมการเรียนการสอน เน้นการปฏิบัติ ครูรับผิดชอบการเรียนการสอนเป็นรายวิชา ขอบประมาณที่โรงเรียนได้รับเป็นไป ด้วยความล่าช้าและไม่เพียงพอ แต่โรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

สุทธวงวน เด็ดกล้า (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานโครงการ ขยายโอกาสทางการศึกษา โรงเรียนประถมศึกษาในเขตการศึกษา 11 พบว่า ผู้บริหาร ครู และ ศึกษานิเทศก์ มีความเห็นว่า สภาพปัญหาด้านการบริหาร ด้านการจัดการและด้านทรัพยากร ที่ใช้ในการดำเนินการอยู่ในระดับมากส่วนด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนด้านส่งเสริม ให้นักเรียนต่อมากขึ้น และด้านภาวะประชาสัมพันธ์ มีสภาพปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

วิฑูริย์ โคตรโยธา (2538 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยปัญหาการบริหารโรงเรียนขยาย โอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา พบว่า การบริหารโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา มีปัญหาารวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านงานอาคารสถานที่ งานบุคลากร งานธุรการและการเงินมีปัญหาอยู่ในระดับมาก ส่วนด้าน งานวิชาการ งานกิจการนักเรียนและงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีปัญหาอยู่ใน ระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาขนาดของโรงเรียนปรากฏว่า โรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหาารวมทุก ด้าน และในแต่ละด้านทำนองเดียวกัน ส่วนโรงเรียนขนาดกลาง มีปัญหาารวมทุกด้านก็อยู่ใน ระดับมากเช่นเดียวกัน ยกเว้น ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีปัญหาอยู่ใน ระดับปานกลาง ระดับปัญหาการบริหารงานโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ที่มีขนาดต่างกันมีปัญหาารวมทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01 โดยโรงเรียนขนาดกลางมีปัญหาามากกว่าโรงเรียน

ขนาดใหญ่ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า งานวิชาการ งานกิจการนักเรียน มีปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และงานบุคลากร งานธุรการและการเงิน งานอาคารสถานที่ มีปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนขนาดกลางมีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนขนาดต่างก็มีปัญหาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การบริหารงานโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ยังมีปัญหาที่ต้องแก้ไข โดยเฉพาะด้านอาคารสถานที่ งานบุคลากร งานธุรการ การเงินและพัสดุ ซึ่งมีปัญหาระดับมาก และควรดำเนินการแก้ไขในโรงเรียนขนาดกลางเป็นลำดับแรก

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 232) ได้ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของ โรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา พบว่า มีปัญหาด้านการบริหาร พอสรุปได้ดังนี้

1. อาคารสถานที่ไม่เพียงพอ
2. วัสดุครุภัณฑ์บางประเภทยังขาดแคลน เช่น โต๊ะ เก้าอี้
3. อุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนมีจำนวนไม่เพียงพอ
4. บุคลากรมีจำนวนไม่เพียงพอ
5. งบประมาณได้รับล่าช้า
6. การประชาสัมพันธ์ให้เด็กเข้าเรียนต่อทำได้ไม่ครอบคลุมและขาดการประสานงาน
7. การประสานงานการขยายโอกาสทางการศึกษาระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ ยังไม่มีการสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน

8. ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่มีฐานะยากจนไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาต่อ สังคม จันทรีวิเศษ (2539 : บทคัดย่อ) ได้วิจัย การบริหารงานของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุรินทร์ พบว่า การบริหารโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดสุรินทร์ ต้องประสบกับปัญหาหลายด้าน เช่น อาคารเรียน อาคารประกอบ วัสดุ ครุภัณฑ์ อัตราค่าจ้างของบุคลากร ความล่าช้าในการจัดสรรงบประมาณและงบประมาณที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน

จารีรัตน์ ปรกแก้ว (2539 : 8 - 9) ได้วิเคราะห์ผลงานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการขยายโอกาสการศึกษาขั้นพื้นฐานจาก 6 ปี เป็น 9 ปี ไว้ว่า การขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานจาก 6 ปี เป็น 9 ปี ประเด็นที่มีการเสนอความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง และปรากฏว่าแนวคิดในการแสดงความคิดเห็นเหล่านั้น มีลักษณะขัดแย้งกันอย่างมากในหลาย ๆ ด้าน จึงได้ทำการวิเคราะห์ผลงานวิจัยเพื่อศึกษาว่ามีข้อความรู้ เพื่อนำมาอธิบายประเด็นที่ขัดแย้งกันในความคิดเห็นต่างๆ เหล่านั้นได้อย่างไรหรือไม่ ส่วนที่ยังไม่สามารถ

อธิบายประเด็นที่ได้แย้งกัน ได้ชัดเจนเท่าที่ควรนี้เป็นส่วนที่ควรแก่การให้ความสนใจเป็นพิเศษ ซึ่งพบว่าประเด็นโต้แย้งที่สำคัญอยู่ 3 ประเด็นที่ผลวิจัยที่มีอยู่ยังให้คำอธิบายได้ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ซึ่งพบว่า มี

1. ประเด็นที่โต้แย้งกันบางประเด็นค่อนข้างชัดเจน ส่วนที่เป็นหลักฐานสนับสนุน ประเด็นความคิดที่ว่าการจัดการศึกษาต่อจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อีก 3 ปี เป็นการศึกษาภาคบังคับนั้น จะเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเจริญงอกงามของบุคคลที่ต้องการอิสรภาพเสรีภาพ

2. ข้อสงสัยในเรื่องที่ว่าใครควรเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับต่อจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อีก 3 ปี รวมเป็น 9 ปี ซึ่งผลวิจัยเชิงสำรวจความเห็นที่มีอยู่ไม่สามารถทำให้ได้มาซึ่งคำอธิบายที่มีข้อยุติอันชัดเจนได้

3. เกี่ยวกับเหตุผลการไม่เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพราะไม่ชอบเรียนหรือเพราะเรียนอ่อนซึ่งบ่งถึงสภาพห้องเรียน หรือสภาพการเรียนการสอนที่ขาดความสุชนนั้นน่าจะใช้เป็นดัชนีชี้วัดว่าควรมีโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาอีก 3 ปีหรือไม่

สิทธิพร นิยมศรีสมศักดิ์ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยการวางแผนงานของผู้บริหารโรงเรียนในทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนและครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครนายก พบว่า

1. ผู้บริหารโรงเรียนมีทัศนะต่อการวางแผนทั้งห้าขั้น คือ การกำหนดจุดประสงค์ของแผน การกำหนดสภาพปัจจุบันของงาน การกำหนดวิธีดำเนินงาน การลงมือปฏิบัติตามแผน และการประเมินผลปรับปรุงแผน อยู่ในเกณฑ์มาก ส่วนครูมีทัศนะต่อการวางแผนขั้นกำหนดวัตถุประสงค์ของแผนและขั้นกำหนดสภาพปัจจุบันปัญหาของงานอยู่ในเกณฑ์มาก ส่วนขั้นอื่นๆ อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง

2. ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีทัศนะต่อการวางแผนทั้งห้าขั้นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผู้บริหารจำแนกตามขนาดโรงเรียนและประสบการณ์ทำงาน มีทรรศนะต่อการวางแผนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนผู้บริหารโรงเรียนจำแนกตามวุฒิ มีทรรศนะต่อการวางแผนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ครูจำแนกตามขนาดโรงเรียน ประสบการณ์ทำงาน และวุฒิ มีทรรศนะต่อการวางแผนทั้ง 5 ขั้นตอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

5. การวางแผนของผู้บริหารโรงเรียนประสบปัญหาและอุปสรรค คือ

5.1 ผู้บริหารโรงเรียนขาดความรู้ความสามารถในการวางแผน

5.2 ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการวางแผน

5.3 ขาดแคลนงบประมาณ

5.4 ขาดข้อมูลสถิติที่ถูกต้องเพื่อใช้ในการวางแผน

วัลลภา กันทรทัฬหี (2540 : 33 – 34) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อสรุป สภาพความเป็นจริงในเรื่องสภาพความเป็นจริงในเรื่องสภาพความพร้อมของท้องถิ่น ใน การขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ปรากฏผลสรุปเป็นรายประเด็นได้ดังนี้

ด้านสภาพความพร้อมของโรงเรียน สรุปได้ว่า

1.1 ในภาพรวมทั้งประเทศ โรงเรียนมีสภาพความพร้อมด้าน บุคลากร วัสดุ อุปกรณ์การสอน ระบบบริหาร และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีปัญหาความพร้อมด้านอาคารสถานที่

1.2 เขตการศึกษาที่มีปัญหา คือ เขตการศึกษา 8 8 11 และ 12 ยังมีปัญหา ความพร้อมด้านอาคารสถานที่ บุคลากร และวัสดุอุปกรณ์การสอนและเขตการศึกษา 2 มี ปัญหาความพร้อมทุกด้าน คือ ด้านอาคารสถานที่ บุคลากรวัสดุ อุปกรณ์การสอน ระบบบริหาร และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนเขตการศึกษาที่มีความพร้อมทุกด้านที่สำรวจในระดับ ปานกลางมีเพียง 4 เขต คือ เขตการศึกษา 3 7 9 และ 10

2. ในด้านความพร้อมของหน่วยงานสนับสนุนการศึกษาในท้องถิ่นสรุปได้ว่าในภาพ รวมทั้งประเทศหน่วยงานสนับสนุนการศึกษาในท้องถิ่นมีความพร้อมด้านบุคลากร วัสดุ อุปกรณ์ และการประสานระหว่างหน่วยงานกับโรงเรียนในระดับปานกลาง ยกเว้นเขตการศึกษา 4 และ 12 มีปัญหาความพร้อมในด้านบุคลากร และวัสดุอุปกรณ์

3. สภาพความพร้อมของผู้ปกครอง สรุปได้ว่า ในภาพรวมทั้งประเทศ ผู้ปกครอง มีสภาพความพร้อมในระดับค่อนข้างมาก

4. สภาพความพร้อมของชุมชน สรุปได้ว่าในภาพรวมทั้งประเทศ ชุมชนมีสภาพ ความพร้อมในระดับค่อนข้างมาก ยกเว้นเขตการศึกษา 2 ที่มีความพร้อมในระดับปานกลาง

5. สภาพความพร้อมของผู้เรียน สรุปได้ว่า ในภาพรวมทั้งประเทศ ผู้เรียนมี สภาพความพร้อมในระดับมากทางเลือกปฏิบัติในการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี สรุปได้ว่า

5.1 ในภาพรวมทั้งประเทศ ผู้ให้ข้อมูลเลือกเสนอให้รัฐขยายการศึกษา ด้วยวิธี ให้ขยายการศึกษาถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 เฉพาะพื้นที่ที่มีความพร้อมทั้งฝ่ายรัฐและชุมชน ทุกคน เรียนโดยสมัครใจ เป็นอันดับแรกและเลือกเสนอวิธี ให้รัฐขยายการศึกษาถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 พร้อมกันทุกพื้นที่ที่ทุกคนเรียนโดยสมัครใจเป็นอันดับรอง และเมื่อรวม 2 วิธีนี้แล้วเกินกว่าครึ่ง หนึ่งของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด

5.2 ในภาพรวมทั้งประเทศ ผู้ให้ข้อมูลสนับสนุนการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี แต่เลือกเสนอให้รัฐบาลให้เรียนโดยสมัครใจ มากกว่าการประกาศเป็นการศึกษาภาคบังคับ ข้อเสนอแนะที่สำคัญจากการวิจัย คือ

5.2.1 ควรมีการวางแผนขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี โดย คำนึงถึง สภาพความพร้อมที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ตามที่ผลการวิจัยชี้ให้เห็น และใช้เป็นฐานในการ จัดสรรทรัพยากรต่างๆ มากกว่าใช้วิธีจัดสรรทรัพยากรโดยใช้หลักความเสมอภาค

5.2.2 ทบทวนนโยบายการศึกษาภาคบังคับซึ่งหากเห็นว่าจะลงนโยบายนี้ไว้ก็สมควรที่จะมีมาตรการช่วยเหลือประชาชนที่ยังไม่พร้อมให้ชัดเจนและมีการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจ และความมั่นใจให้แก่ประชาชนไปพร้อมกัน

5.2.3 ส่วนกรมวิชาการ ซึ่งรับผิดชอบในเรื่องของการเตรียมความพร้อมในการใช้หลักสูตร จะต้องวางแผนเตรียมความพร้อมให้สอดคล้องกับ สภาพความพร้อมของแต่ละพื้นที่ และควรร่วมงานเตรียมความพร้อมกับหน่วยศึกษานิเทศก์ ในเขตการศึกษาต่างๆ โดยใกล้ชิด เนื่องจากหน่วยศึกษานิเทศก์จะเป็นผู้รู้สภาพความพร้อมในรายละเอียดที่ชัดเจนกว่ากรมวิชาการ

อนึ่ง ผลจากการวิจัยดังกล่าวเป็นการสรุปจากรายงาน ในภาพรวมระดับประเทศ ซึ่งจัดทำโดยกรมวิชาการ ส่วนรายละเอียดในแต่ละเขตการศึกษาจะอยู่ในรายงานการวิจัยระดับเขตการศึกษาซึ่งจัดทำโดยหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ในแต่ละเขตการศึกษา รายงานดังกล่าวคาดว่าจะเสร็จและออกเผยแพร่ได้ภายใน ปี 2539 นี้

พยอม สุขมาก (2541 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง เส้นทางสู่โรงเรียนในอุดมคติ โดยวิจัยโรงเรียนประถมศึกษา ที่ดีเด่นและมีความพร้อม 7 จังหวัดจังหวัดละ 1 โรงเรียน ในเขตการศึกษา 7 พบว่า โรงเรียนมีความสำเร็จทุกโรงเรียนมีสภาพความสำเร็จที่ต่างกัน ทั้งๆที่ได้รับ นโยบายและเป้าหมายจากหน่วยเหนือเหมือนกัน ผู้บริหารทุกโรงเรียนมีสิทธิในการศึกษา ค้นคว้าตำราเอกสาร การบริหารเท่าเทียมกัน ข้อจำกัดด้านงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ ก็เหมือนกัน แต่จุดหมายของความสำเร็จต่างกัน เนื่องมาจากสาเหตุ ดังต่อไปนี้

1. ผู้บริหารมีศักยภาพในการใช้อำนาจการกำหนดนโยบาย และการตัดสินใจต่างกัน
2. ปัจจัยเกี่ยวพันอื่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการไม่เท่าเทียมกัน
3. การบริหารที่ประสบผลสำเร็จนั้นผู้บริหารทุกคนไม่ได้ยึดทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งและไม่ทราบว่สิ่งที่ทำไปนั้นเป็นทฤษฎี เพียงพบว่าวิธีการใดที่ใช้ได้ผลดีที่สุด ก็นำมาประยุกต์ใช้จนเกิดผลดีและประสบผลสำเร็จ

4. จากการประเมินและนิเทศผู้บริหารและผู้ร่วมงาน พบว่า การให้ความสำคัญที่การปฏิบัติจริง ไม่ได้เน้นทฤษฎีตามตำรา แต่เน้นความร่วมมือ ความสามัคคี และความศรัทธาในตัวผู้บริหาร ผู้นำ และผู้ร่วมงานมีความศรัทธาซึ่งกันและกัน

พยอม พวงประโคน (2544 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยบทบาทของผู้บริหารในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามทัศนะของผู้บริหารและครูในโรงเรียน สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ผู้บริหารปฏิบัติงานสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในด้านการบริหารงานทั่วไป การพัฒนาวิชาการ การพัฒนาบุคลากร รวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ทัศนะของผู้บริหารและของครูมีความแตกต่างกันและบทบาทของผู้บริหารตามทัศนะของครูตามขนาดโรงเรียนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. งานวิจัยต่างประเทศ

บรูซ (Bruce, 1972 : 6026 – A) ได้วิจัยบทบาทของครูใหญ่ โรงเรียนประถมศึกษา เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับชุมชน พบว่า ความคาดหวังของโรงเรียนที่เกี่ยวกับความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ที่จะมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนสำหรับความคาดหวังของ ครูใหญ่ โรงเรียนประถมศึกษาตามผลการวิจัยมีดังนี้

1. ครูใหญ่คาดหวังว่าจะให้ผู้ปกครองนักเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับการดำเนินงานหรือการวางแผนโครงการของโรงเรียนด้วย
2. ครูใหญ่หวังจะให้ห้องต้นสังกัด องค์การศาสนาหันมาให้ความสนใจกับการเรียนรู้อบรมสั่งสอนเด็กให้มากยิ่งขึ้น
3. ครูใหญ่หวังที่จะให้การทำงานมีความคาบเกี่ยวกัน ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และอยากให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่างๆ ของเด็กด้วย
4. ครูและผู้ปกครองมีความต้องการที่จะให้ ครูใหญ่มีที่พักหรือที่อยู่อาศัยอยู่ไม่ห่างหรือใกล้บริเวณโรงเรียน
5. ครูใหญ่มีความเห็นว่าการสื่อความหมายระหว่างโรงเรียน ชุมชน มีอุปสรรคอยู่อย่างหนึ่งคือ การที่ให้ความหมายของสิ่งหนึ่งสิ่งใดถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเนื่องมาจากกรถ่ายทอดข่าวหรือส่งข่าวเกิดความผิดพลาด

วิลเลียม (William, 1972 : 4909 – A) ได้ทำการวิจัยงานในหน้าที่ของครูใหญ่ของโรงเรียนมัธยม มลรัฐอินเดียนา ในด้านการประชาสัมพันธ์ของโรงเรียนพบว่า ครูใหญ่ไม่ค่อยใช้ครูและนักเรียนให้เป็นประโยชน์ต่องานประชาสัมพันธ์ของโรงเรียน การติดต่อระหว่างผู้ปกครองกับโรงเรียนการเยี่ยมเยียนมีน้อย ไม่มีเวลาสนใจกิจกรรมของโรงเรียน และผู้ปกครองส่วนใหญ่เข้าใจว่า เรื่องการเรียนการสอนเป็นหน้าที่ของโรงเรียนแต่ฝ่ายเดียว

อะคินซันยา (Akinsanya, 1974 : 6282 – A) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการวางแผนการศึกษาของ ครูใหญ่ในคาลอส ประเทศไนจีเรีย ตามทัศนะของนักการมัธยมศึกษา ผลการวิจัย พบว่า นักการมัธยมศึกษาต้องการให้ ครูใหญ่ใช้แผนประเมินและนิเทศแผนงานทางแผนการบริหาร วางแผนงาน อบรมบุคลากร และวางแผนสัมพันธ์กับชุมชน พร้อมทั้งปฏิบัติตามแผนครูผู้สอนต้องพัฒนาหลักสูตรและการสอน สมาคมครูแห่งไนจีเรียควรจัดอบรมบุคลากรทางรากฐานวิชาชีพครู ข้อกำหนดการปฏิบัติงานและเงินเดือนแนะนำและประเมินผลการศึกษา นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่า ครูควรจะมีส่วนร่วมในการวางแผนงานการศึกษาโดยเข้าร่วมในคณะกรรมการวางแผน เพื่อเป็นตัวเชื่อมระหว่างชุมชนกับโรงเรียน

แอดร์ (Adair, 1982 : 4656 – A) ได้ศึกษาทัศนคติของครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษาใน มลรัฐไอโอวา ในประเด็นเกี่ยวกับความสำคัญของภารกิจและความชำนาญที่ดำเนินการกับภารกิจนั้นๆ ผลการวิจัยที่สำคัญปรากฏว่า

1. ผู้บริหารส่วนมากมีความชำนาญเป็นพิเศษในการจัดการแก้ปัญหาอาคารสถานที่ การประเมินผลงาน การประชุมครู การเป็นประธาน

2. ประสบการณ์เป็นผู้บริหาร และขนาดของโรงเรียน ไม่เป็นตัวแปรผลในระดับนี้สำคัญกับความชำนาญ เป็นพิเศษในการจัดการกับปัญหาใดๆ

แคนดี้ (Candy, 1991 : 223 - A) ได้วิจัยและบันทึกลงในหนังสือ *Self Direction for Lifelong Learning* พบว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางสังคมและเทคโนโลยีกลายเป็นเรื่องปกติแล้วในปัจจุบัน แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงอยู่ก็คือ ข้อจำกัดด้านการศึกษา ความไม่เพียงพอของระบบการศึกษาทำให้มนุษย์ไม่สามารถตามทันกับความเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ทั้งที่การเปลี่ยนแปลงทำให้มนุษย์มีความต้องการที่จะเรียนรู้มากยิ่งขึ้น สิ่งหนึ่งที่จะช่วยได้ก็คือ สถานศึกษาต้องจัดการศึกษาให้กับคนในสังคมในระดับสูงขึ้นและจัดการศึกษาให้สอดคล้องและทันกับการเปลี่ยนแปลง.

อนันต์ชัย พงศ์สุวรรณ (Ananchai Phongsuwan, 1993 : 10) ได้ศึกษาและวิจัยกรอบความต้องการทักษะการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนได้ 9 ประการดังนี้

1. ทักษะการวางแผน (Planning Skills)
2. ทักษะในการบริหารจัดการ (Management Skills)
3. ทักษะการตัดสินใจ (Decision Making Skills)
4. ทักษะด้านการปรับปรุงงานวิชาการ (Academic Improvement Skills)
5. ทักษะด้านสร้างเสริมความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชา (Empowerment Skills)
6. ทักษะการพูดให้คนยอมรับ (Professional Platform Building Skills)
7. ทักษะในการนี้เทศ (Supervision Skills)
8. ทักษะในการติดต่อสื่อสาร (Communication Skills)
9. ทักษะในการสร้างความสัมพันธ์ (Relationships Skills)

ฮันนาเวย์ และคาร์นอย (Hannaway & Canoy, 1993 : 112) ได้วิจัยการปรับปรุงการบริหารการศึกษาในระดับมลรัฐ (State) และเขตการศึกษา (School District) ของประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า การปรับปรุงระบบการบริหารงานของรัฐ และเขตการศึกษา ไม่มีผลต่อการเรียนของผู้เรียน แต่ในทางตรงกันข้าม การปรับปรุงการบริหารในระดับประถมศึกษา มีผลอย่างสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน

เดวีส์ (Davies ; อ้างถึงใน รุ่ง แก้วแดง, 2541 : 181) ได้วิจัย พบว่า การศึกษามอบมีส่วนร่วม ควรเปลี่ยนจาก การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ (Parent Involvement) เป็นการมีส่วนร่วมของครอบครัว (Family Involvement) เพราะเด็กบางคนมี ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง พี่ น้า อา พี่น้อง หรือแม้กระทั่งเพื่อนบ้านที่มีส่วนช่วยสนับสนุน การพัฒนาการทางการศึกษาของเด็กนอกจากที่ได้รับ จากทางโรงเรียน โรงเรียนจึงเป็นผู้นำในการช่วยเหลือครอบครัว

มีความรู้และทักษะ ที่จะช่วยเหลือเด็ก ขณะเดียวกันครูใหญ่ต้องเป็นผู้นำในการให้ความมั่นใจว่า การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ และชุมชน เป็นความจำเป็นอย่างมากสำหรับครู พ่อแม่ และชุมชนเอง

สภาครูอาเซียน (Asean Council of Teachers, 2000 : 53) ได้วิเคราะห์รูปแบบ การจัดการศึกษาของประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม พบว่าการจัดการศึกษาของเวียดนาม จะมีความเหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจและทรัพยากรอันจำกัดของประเทศ คือ การศึกษา ระดับอนุบาลรัฐจะให้ความสำคัญว่าเป็นการเตรียมความพร้อมของเด็กที่จะมีการพัฒนาอัน เหมาะสมในระดับต่อไป โดยเด็กจะได้รับการเตรียมความพร้อมในด้านสังคม การรู้จักเลือกสรร ในสิ่งที่ตนสนใจ โดยวิเคราะห์จากการร่วมกิจกรรมของเด็ก และรัฐก่อนข้างลงทุนในระดับนี้ มาก เพราะมีสื่อและอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับเด็กระดับนี้ การศึกษาระดับประถมศึกษาและ ระดับมัธยมศึกษา รัฐบาลจะจัดการศึกษาเป็น 2 รอบ คือรอบเช้า 7 นาฬิกาถึง 11 นาฬิกา และรอบบ่ายระหว่างเวลา 13 นาฬิกาถึง 17 นาฬิกา ทั้งนี้เพราะมีครู ห้องเรียนและโรงเรียน จำกัด ส่วนเวลาที่เหลือเด็กสามารถช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพหารายได้หรือประกอบอาชีพใน โรงงานที่รัฐกำหนดว่าเด็กสามารถทำได้

สรุปกรอบความคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยในฐานะหนึ่งเป็นผู้บริหารโรงเรียนที่ต้องรับผิดชอบในการ ปฏิบัติตามนโยบาย สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โครงการนำร่องการจัด การศึกษามาศึกษาบังคับ 9 ปี ในปีการศึกษา 2543 ในการเริ่มต้นปฏิบัติงานในความรู้อีกส่วน หนึ่งคือแล้วความพร้อมในตัวผู้บริหารมีความสำคัญอย่างสูงยิ่งในการดำเนินกิจกรรมตาม นโยบาย นำร่องการจัดการศึกษามาศึกษาบังคับ 9 ปี โดยเฉพาะโรงเรียนที่ยังไม่ได้เปิดสอน ขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ที่จะต้องรับผิดชอบนักเรียนที่จบ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เข้าเรียนชั้นต่อในชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1 ทุกคน หากไม่สามารถเข้าเรียน ได้ผู้บริหารและคณะครูจะต้องหาวิธีการให้ผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้ศึกษาต่อ และจัดทำ ข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้เป็นรายบุคคล

ผู้วิจัย มองเห็นความแตกต่างของตัวผู้บริหาร ทั้งด้านความรู้ความคิด ด้านความ สามารถ ด้านประสบการณ์ สภาพพื้นที่ ภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์และด้านการสนองนโยบายของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยเฉพาะด้านวิสัยทัศน์ ในความแตกต่าง เหล่านี้ น่าจะเป็นตัวบ่งบอกสภาพความพร้อม ของการบริหารงานที่แตกต่างกัน และมีผลแห่ง การดำเนินงานที่แตกต่างกัน สิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลสะท้อน ถึงนักเรียนที่จะเรียนต่อในระดับสูงขึ้น โดยเฉพาะประเทศไทยในปี 2542 ประเทศไทยมีประชากร 61.6 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปี 2540 ร้อยละ 1.6 น้อยกว่าประเทศจีนที่มีประชากรมากที่สุด ประมาณ 19 เท่า และมากกว่า ประเทศสิงคโปร์ ที่มีประชากรน้อยที่สุด ประมาณ 18 เท่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการ พัฒนาคน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่เน้นการพัฒนาทรัพยากร

มนุษย์ ในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ ให้ก้าวหน้า ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะการศึกษาช่วยเพิ่มขีดความสามารถด้านการผลิต สนับสนุนกิจกรรมทางการเมือง ช่วยปลูกจิตสำนึกให้รู้จักคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ช่วยพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นอกจากนี้การศึกษา ยังช่วยลดปัญหาความยากจน ลดปัญหาด้านสุขภาพและหุบโชนาการด้วยการเพิ่มความรู้และภูมิปัญญา (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543 ค : 46)

งานวิจัยของธนาคารโลกและนักวิจัยอื่นๆ พบว่า การศึกษามีอิทธิพลต่อการเจริญทางเศรษฐกิจ เนื่องจากด้วยการศึกษาทำให้กำลังแรงงานมีคุณภาพ มีขีดความสามารถและศักยภาพสูงกว่าแรงงานที่ไม่มีการศึกษา

การศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติปัจจุบัน พบว่า ในบรรดาประเทศที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลนั้น ผู้นำประเทศจะมีความสำคัญต่อการศึกษามาก เช่น ประธานาธิบดีคลินตัน ได้แสดงความมุ่งมั่นที่จะให้การศึกษาที่ดีที่สุดแก่เด็กอเมริกันทุกคน โดยเน้นผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนทุกระดับการศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญ นายกรัฐมนตรีของมาเลเซีย ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษามาก่อน ก็แสดงวิสัยทัศน์ที่จะให้คนมาเลเซียได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพระดับโลก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 18)

การศึกษาขั้นพื้นฐาน (Basic Education) มีความหมายต่างจากการศึกษาภาคบังคับ (Compulsory Education) ในหลายประเทศเช่น ญี่ปุ่น เกาหลี ใช้คำว่าการศึกษาภาคบังคับ โดยจัดให้ถึง 9 ปี ถ้าไม่เรียนก็ผิดกฎหมาย แต่ขณะนี้โดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่น มีคนเรียนจบระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ถึงร้อยละ 97 การจัดการศึกษาภาคบังคับแทบไม่มีความหมาย ส่วนประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ใช้คำว่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน อัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาสูงขึ้นตลอด ส่วนนักเรียนของไทยหลายคนจึงคิดว่า การส่งเสริมให้คนเรียนนั้นน่าจะเป็นการปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการศึกษามากกว่า การบังคับ อย่างไรก็ตาม ภาวะการปัจจุบัน กฎหมายได้กำหนดการศึกษาภาคบังคับไว้ 9 ปี จึงถือว่าเหมาะสมที่สุดในยุคปัจจุบัน และรัฐได้ส่งเสริมให้ทุกคนมีการศึกษาโดยให้เปล่าถึง 12 ปี

สำหรับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ถือว่าพัฒนาการศึกษา มีบทบาทสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศประชาชนทุกคนต้องได้รับการศึกษาดลอดชีวิต และให้ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาสำหรับคนทุกคน (Education for All) และทุกคนมีบทบาทรับผิดชอบในการจัดการศึกษาร่วมกัน (All for Education) (ไพฑูริย์ สินธราพันธ์. 2542 : 21)

คณะกรรมการร่าง พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับได้ทำการยกร่าง พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ซึ่งมีทั้งสิ้น 15 มาตรา มีสาระสำคัญบางประเด็น เช่น มาตรา 3 ให้อยกเลิก พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523 ซึ่งกำหนดเรื่องการศึกษา

ภาคบังคับ 6 ปี อันจะส่งผลให้สถานภาพของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ต้องหมดลงด้วย แต่จะมีบทบาทเฉพาะการยกเลิกรัฐธรรมนูญมาตรา 254 ซึ่งเมื่อถึงวันนั้น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ก็ต้องไปรวมกับหน่วยงานอื่น เช่น กรมสามัญศึกษา เพื่ออยู่ร่วมกันใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับพื้นฐาน ตามโครงสร้าง กระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

มาตรา 5 ขยายการศึกษาภาคบังคับ จาก 6 ปีเป็น 9 ปีเริ่มจากชั้นปีที่ 1 ถึงชั้นปีที่ 9 ของการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรา 6 กำหนดให้ผู้ปกครองของเด็กที่มีอายุย่างเข้าปีที่ 7 ส่งเด็กเข้าเรียนจนอายุย่างเข้าปีที่ 18 เว้นแต่สอบได้ปีที่ 9 ตามหลักสูตร มาตรา 18 ในกรณีที่เด็กไม่มีผู้ปกครองหรือมีผู้ปกครองแต่ไม่สามารถส่งเด็กเข้าเรียนได้ ให้คณะกรรมการสถานศึกษาหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ส่งเด็กเข้าเรียนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบ มาตรา 10 ผู้มีสิทธิจัดการศึกษาได้ประสงค์จะจัดการศึกษาภาคบังคับให้เด็กต้องยื่นขอจดทะเบียน ต่อคณะกรรมการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตพื้นที่การศึกษาล่วงหน้าอย่างน้อย 30 วันก่อนวันเปิดภาคเรียนแรกของปีการศึกษาในกรณีจะยกเลิก ให้แจ้งต่อคณะกรรมการล่วงหน้าอย่างน้อย 90 วัน ก่อนถึงวันเปิดภาคเรียนในภาคเรียนที่ 1

นโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาเปิดโอกาสให้โรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา เปิดนำร่องการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปีในทุกจังหวัด ทุกพื้นที่อำเภอละ 1 ตำบล โดยเน้นนโยบาย 4 ประการ คือ

1. การประกันโอกาสทางการศึกษา ประเด็นนี้เป็นประเด็นของความชอบธรรมทางสังคม ในการ กระจายโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มคนในชนบท กลุ่มคนเกษตรกร และชนชั้นแรงงานกลุ่มคนพิการ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้พลัดโอกาสได้มีโอกาสเพิ่มเติมทางการศึกษาของตนเอง

2. การประกันคุณภาพการศึกษา เมื่อพูดถึงคุณภาพแล้วต้องพูดเรื่องมาตรฐานควบคู่กันไป โดยเฉพาะมาตรฐานการเรียนการสอนวิชาการต่างๆ ทุกระดับที่ต้องมีการอ้างอิงผลการประเมินระดับนานาชาติว่า มาตรฐานการเรียนการสอนของไทยเราอยู่ในอันดับที่เท่าไร เช่น ของสมาคมนานาชาติว่าด้วยการวัดผลประเมินผลทางการศึกษา ตามโครงการทีมีส์ (TIMSS) วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ไทยอยู่อันดับที่ 18 ในขณะที่สิงคโปร์ เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น อยู่อันดับที่ 1 2 และ 3 เป็นต้น คำว่าคุณภาพและมาตรฐาน ส่วนมากจะเน้นที่คุณภาพและมาตรฐานความเป็นเลิศด้านวิชาการ แต่แนวคิดด้านคุณภาพที่แตกต่างกัน เช่นแนวคิดที่จะปรับการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาของชีวิตจริงสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของผู้เรียน

3. การประกันประสิทธิภาพการบริหาร เป็นประสิทธิภาพของระบบหรือกระบวนการบริหารจัดการ ที่มีความสอดคล้องกับนโยบาย ของกรม กอง ฝ่าย ที่มีความสัมพันธ์กันตามระบบการบริหารแบบแนวราบ ที่มีผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น เพื่อให้ผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ หรือการบริหารจัดการแบบทุกคนมีส่วนร่วม แบบประชาธิปไตย กระบวนการควบคุมมาตรฐานและคุณภาพที่เน้นผลผลิต คือตัวนักเรียนมีคุณภาพ

4. การประกันความปลอดภัยนักเรียน เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับนักเรียนในวัยศึกษาทุกคนในทุกๆ ด้านที่จะเกิดขึ้นในสิ่งที่เป็นผลลบหรือความรู้สึกรุนแรงของสังคม เช่น ป้องกันสารเสพติด ยาเสพติด โรคติดต่อที่สังคมรังเกียจ สื่อลามกอนาจาร การทะเลาะวิวาท เป็นต้น

จากนโยบายดังกล่าวที่ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กำหนดให้โรงเรียนในสังกัดนำร่องการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 9 ปีในปีการศึกษา 2543 นั้นสิ่งสำคัญที่จะทำให้นโยบายเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ สิ่งแรกที่ต้องทำความเข้าใจและเป็นหัวใจที่สำคัญในการ ดำเนินงานไปสู่จุดมุ่งหมายคือ ผู้บริหารโรงเรียน หลังจากผู้บริหารรับทราบนโยบายแล้ว ได้มีการเตรียมความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ในปีการศึกษา 2545 หรือไม่ ผู้บริหารโรงเรียนได้จัดการในส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างไร เช่น ตัวผู้บริหารเองได้ปฏิรูปตนเอง แสวงหาความรู้หรือพัฒนา ตนเองอย่างไร ครูหรือผู้ร่วมงานผู้บริหารได้ให้การสนับสนุนให้มีการพัฒนาเพื่อเข้าสู่ระบบการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงหรือไม่ อาคารสถานที่ได้จัดเตรียมไว้อย่างไรมีความพร้อมมากน้อยเพียงไร วัสดุอุปกรณ์ได้เตรียมการอะไรไว้บ้าง และในตัวนักเรียนที่เป็นตัวหลักสำคัญได้ประสานผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรต่างๆ ไว้อย่างไร สิ่งต่างๆเหล่านี้ ผู้วิจัยมีความสนใจจึงได้ทำการวิจัยในเรื่องนี้